

Algemene gegevens interview

Titel	Erfgoed van de Oorlog, Bystander Memories, interview met geïnterviewde RG-50.570.0008
Geïnterviewde	Martinus Schabbing(MS) 22 maart 1918
Interviewer	Paul de Klerk(IV) Interakt, Televisie en Multimedia.
Plaats	Amsterdam
Tijd	00:00:00 - 01:03:53 (file 1) 00:00:00 - 01:00:13 (file 2)
Trefwoorden	Amsterdam, verzet, kinderen, redden van Joden, executie, Joop Westerweel, ontsnapping, buitenland, Loosdrecht, Westerbork, politie, onderduik, kinderen, trein resistance, children, rescue of Jews, execution, escape, abroad, police, hiding, train
Samenvatting	<p>De geïnterviewde werd geboren op 22 maart 1918. Gedurende de oorlog raakte hij via zijn vrouw betrokken bij de verzetsactiviteiten van de zogeheten Westerweel/Loosdrecht Groep. Hij verzorgde bonkaarten aan ondergedoken Joodse kinderen en hielp Joodse kinderen via België naar Spanje te vluchten. Over zijn werkzaamheden voor deze groep vertelt de geïnterviewde uitvoerig. Hij is vanuit deze groep tevens betrokken geweest bij de ontsnapping van een Joodse vrouw uit Westerbork. In Amsterdam was hij getuige van een executie van een groep mannen nabij het Weteringcircuit.</p> <p>The interviewee was born 22 March, 1918. During the war he became involved in resistance activities in the so-called Westerweel/Loosdrecht Group, through his wife. He provided food coupons and brought them to Jewish children in hiding, and helped Jewish children to escape to Spain via Belgium. He talks extensively about his work for this group. Through the group he was also involved in the escape of a Jewish woman from Westerbork concentration camp. In Amsterdam, the interviewee witnessed the execution of a group of men on a street near Weteringcircuit.</p>
Transcriptie gemaakt door	Vrije Universiteit, M.Vlasblom, C.Jelsma
Eigenaar van het bestand	Vrije Universiteit, United States Holocaust Memorial Museum

Transcriptie

File 1

00:00:00

[image 07:26:50.10]

IV Goedemorgen meneer Schabbing. Wat ik u eerst wilde vragen: Wanneer bent u geboren en waar?

MS Ik geboren 22-3-18 in Amsterdam.

IV Aha

MS En ik kan ook de straat nog noemen. In de Van Effenstraat

IV In de Van Effenstraat?

MS Ja.

00:01:02

[image 01:00:51.02]

MS Dat is bij de Kinkerstraat.(lacht)

IV Ja, en daar hebt u lang gewoond?

MS Nou nee, ik heb gezegd dat moe ik maar... nog even aanhalen, ik ben 18, 17 keer verhuisd, dus ik kon daar nooit, nooit lang gewoond hebben.

IV Nee, kan ik me voorstellen. Wat deden uw ouders, wat deed uw moeder?

MS Nou, m'n vader deed niets en m'n moeder zorgde door ons. Zo ben ik groot geworden.

IV Ja, ja. En wat voor werk deed ze om u te verzorgen?

MS Ze bracht onder andere 's morgens vroeg om 6 uur de krant rond. Dat was toen de gewoonte, dat men de krant rond bracht hè, dan kon je wat bijverdienen.

IV Ja.

MS En dan kwam ze weer gewoon naar huis en dan zorgde ze voor ons voor het ontbijt. En dan bracht ze ons naar school en dan ging ze weer werken bij de mensen thuis.

IV De hele dag?

00:01:59

[image 01:01:45.22]

MS Nou, uren he, dat is niet bekend meer, niet zozeer hè, dat weet ik niet meer, niet meer precies, maar ze werkte toch enige uren per dag ja. En 's middags, 's avonds bracht ze weer een krant rond. Dat had je vroeger he. 's Middags een krant en 's avonds een krant.

IV Had u het arm?

MS Matig ja. Maar, maar desondanks hadden we het goed want m'n moeder, onze moeder zorgde voor ons, want die heeft ons grootgebracht.

IV Ja. En wat voor, wat voor gezindte, wat voor politieke loyaliteit speelde een rol bij u thuis of helemaal niet veel?

MS Nou, in de beginjaren heel, zeg maar niets he. Mijn moeder had geen tijd voor de politiek en trouwens het was een eenvoudige vrouw en m'n vrouw, pardon, mijn moeder, (verbetert zichzelf) mijn vader die had andere interesses.

IV Ja.

MS Die scharrelde maar een beetje rond.

00:03:01

[image 01:02:45.09]

MS Die wilde niet werken, alleen hij zorgde wel dat hij, toentertijd, zo heette dat, de steun kreeg, steun kreeg hè.

IV Ja

MS Hij moest er wel twee dagen, twee keer per dag voor komen stempelen, maar dat had ie er nog voor over. Dat wel.

IV Ja, dus, u moeder was de sterke persoon in huis.

MS Ja, die was keihard. In zekere zin dan hè. Ze was, ze zette door, ze zorgde voor ons.

IV Ja. Dapper.

MS Heel, heel dapper ja.

[er is wat overleg/storing omheen?, Martinus heeft opeens bril af]

IV Meneer Schabbing, we hebben even de bril afgedaan omdat dat beter overkomt op de camera.

MS Ja, tuurlijk.

IV En, dat werkt. U was aan het vertellen over de manier waarop eigenlijk uw moeder de sterkste persoon bij u thuis was en ze verdiende haar geld met, met het werken, met schoonmaken van huizen begrijp ik?

00:04:07

[image 01:03:48.10]

MS Ja, huiswerk he, ja.

IV En het rondbrengen van kranten.

MS Ja.

IV Bent u naar de middelbare school geweest?

MS Nee, ik niet. Al, m'n andere broers wel die hebben tot de HSB toe, heette dat toen.

IV Kijk eens aan.

MS Ja, de beeldhouwer bijvoorbeeld(wijst), die heeft een hele goede opleiding gehad, maar hij koos toch voor de, het beeldhouwen(lacht)

IV Kijk eens aan.

MS Maar ik heb een normale lagere school(mompelt) gehad en ambachtsschool.

IV Juist en wat voor beroep ging u uitoefenen?

MS Koperslager heette dat vroeger.

IV Koperslager?

MS Koperslager ja.

IV En wat voor soort dingen maakte u dan, wat voor werk deed u?

MS Nou dat dat is eigenlijk misleidend want vandaag de dag is koperslager meer het bewerken van koper voor beelden enzovoort. En toentertijd was het meer, in zekere zin, loodgieterswerk.

00:05:10

[image tijd?]

IV Ja.

MS Pijpleidingen enzovoorts, koperen pijpleidingen ontwerpen en maken, buigen enzovoort.

IV En werkte u voor grote bedrijven om dat te doen?

MS Ja, zeker, ja, ik heb jarenlang op de scheepsbouwwerf gewerkt in Amsterdam Noord hè, de NDSM.

IV De NDSM.
MS Ja.
IV En de broer die beeldhouwde wat was zijn naam, zijn..., waaronder hij beeldhouwde?
MS Hij heette Theo, bedoelde u dat? De, de..
IV Ja
MS De naam Theo. En hij had, dus een goede opleiding gehad, maar we hebben allemaal eigenlijk een beetje wispel, het wispelturige karakter van mijn vader gehad hoor

00:06:00

[image 01:05:37.20]

MS Hij kon ook niet aarden, hij was later, kort voor de oorlog, getrouwd maar na een paar jaar was ie alweer gescheiden enzo.
IV Theo Schabbing.
MS Dat was Theo ja.
IV Deden jullie aan politiek toen je ouder was zelf, op school?
MS Nou, mijn broer Theo is voor de oorlog, dus, toen, toen ie ook nog niet getrouwd was, bij de SDAP gegaan he, bij de, bij de... hoe heette dat nou ook alweer, bij de AJC.
IV De AJC.
MS AJC.
IV De socialistische partij.
MS Ja, ja, en dat ik altijd, dat heb ik ook een klein beetje in m'n gedachten gehad enzvoort en ik heb altijd die kant gekozen in ieder geval, dat wel.
IV Ja, en, maar u bent niet vreselijk actief geweest politiek?
MSNee, nee, nee, nee dat niet.

00:06:56

[image 01:06:28.21]

IV Nee, en u was niet gelovig ofwel?
MS Nee
IV Ook niet. Van oorsprong katholiek of protestants?
MS Nouja, van oorsprong...mijn vader was, kwam uit een katholiek gezin en we zijn nog een poosje door de omstandigheden dat mijn vader dat ont... ontwierp om het maar zo uit te drukken, zijn we nog bij zijn familie in Heemstede ondergedoken geweest, althans... in huis genomen, omdat mijn moeder weer geen woning had.
IV Ja
MS En die waren katholiek dus we hebben wel een klein beetje het katholieke geloof kunnen volgen, dat wel.
IV Ja, en van uw vader, weet u niet of?
MS Nou van mijn moeder, dat weet ik alleen, nee... dat was meer een christelijk gezinnetje, ja, heel arm ook.
IV Ja, protestants wel.
MS Protestants ja.

00:07:55

[image tijd?]

IV Ja, hoe, hoe brak de oorlog voor u aan? Wanneer, wanneer werd het, wanneer was u zich bewust geworden van het Nazi terreur in Duitsland in eerste instantie?
MS Dat begon toen de oorlog dus al naderde eigenlijk en dat er al zoveel bekend was over hun manier van doen. Dat u wel, misschien wel weten, dat dat toen een een staking

- uitbrak en daar,...ik werkte toen nog op, op de scheepsbouw, dus we liepen met z'n allen te staken.
- IV Ja, weet u nog welk jaartal dat was?
- MS Ik geloof dat het '39 ja, 1939.
- IV En waarom was die stra, staking?
- MS Nou, uit protest he. Waa, dr was ook nog een andere protest, maar dat ben ik vergeten precies of... maar het was toch wel voornamelijk gericht tegen de, het beze..., tegen de Duitsers dat wel.
- IV En waar precies tegen? Welk onderdeel van wat de Duitsers deden of?

00:09:02

[image 01:08:31.19]

- MS Nou, onder andere de Jodenvervolging enzovoort en, en de dreigende oorlog die al op komst was hè. Dat werd allemaal al aangevoerd, aangevoeld. Dus men voelde, men voelde dat het als het zo door ging, dat het helemaal verkeerd ging.
- IV Weet u nog wat jullie hoopten te bereiken met die staking?
- MS Nee, we..., dat, dat was eigenlijk een, een... Dat er iets zou bereikt worden daar hadden, daar hadden we al geen idee meer van, want die Duitsers die waren zo cru in het optreden enzovoort, het was binnen een paar weken was het af, uit elkaar geslagen. En, nee, dat niet. Maar we wilden wat laten zien en wat doen, he.
- IV Ja, en dat ging uit van, van gewoon van de vakbond of van de werf zelf, die staking?

00:09:58

[image 01:09:26.05]

- MS Ja, nee, nee niet van de werf, maar meer onderling.
- IV Ja.
- MS Onderling ongenoegen hè.
- IV Ja. Wanneer, wanneer was u zich bewust dat u iets moest gaan doen?
- MS (hoest) Ja dat begon....
- IV Was dat na de inval van de Duitsers of daarvoor al?
- MS Nee, het begon een beetje bewust door die staking, maar er, toen kwam er weer een periode van, van tamelijk veel stil, stilte, veel ruste. En we konden nog redelijk doorleven, dus zo ging het geleidelijk aan nog maar door. Maar op een gegeven ogenblik.... moest, moest je wel een standpunt innemen in zekere zin en ook een, een bepaalde houding.
- IV Ja.

00:11:00

[image 01:10:25.04]

- IV Maar het leidde nog niet meteen tot activiteiten?
- MS Nee, dat zeker niet, nee, dat niet, nee.
- IV Toen kwam de Duitse inval in 1940.
- MS Ja.
- IV En, hoe reageerde u daarop?
- MS Tja, er was natuurlijk al behoorlijk veel bekend over de Duitse manier van doen he, de handelingen. Dus we, we verwachten niet veel goeds d'r van. Maar we wachtten maar af, en zo hebben miljoenen, een paar miljoen Nederlanders hebben het, de hele oorlog gedaan, afwachten. En dat was toch eigenlijk niet goed (zegt ie dat echt??)
- IV Nee.

MS Maar op een gegeven ogenblik moest je een beslissing nemen.
IV Ja, had u Joodse vrienden?
MS Ja.
IV Zat u op school met Joodse kinderen?
MS Nou, dat denk ik niet, want ik woonde toen in, in Amsterdam - West bij het Mercatorplein en dat een beetje gemengd enzo hè. Maar niet echt Joods nee, dat niet.

00:12:08

[image 01:11:30.09]

MS Maar later toen kwam, toen, toen we, toen ik m'n vrouw leerde kennen, en die hadden ook weer Joodse kennissen waar ze gewerkt hadden, thuis gewerkt hadden. Die woonden dus in Am, Amsterdam-Zuid. En geleidelijk aan raakten ik een klein beetje bekend met het Joodse leven, dat wel.
IV En dat was dan voor de oorlog, voor de inval van de Duitsers?
MS Nee, ja, toen het begon eigenlijk, maar geleidelijk aan is het doorgegaan in de oorlog.
IV Wanneer hebt u uw vrouw ontmoet?
MS In(kijkt moeilijk)38.
IV Bent u meteen getrouwd?
MS Nou, nee, ik ben kort voor de oorlog getrouwd, ja, en...nou, heel kort zelfs, in april.
(lacht)

00:12:59

[image 01:12:20.00]

MS In mei, voor mei ja, inderdaad.
IV Had u nog steeds toen de inval..
MS Ja, ik werkte nog steeds ja. Ik had een fiets ging en met de fiets ging ik naar Noord om te werken en dan kwam ik weer terug, op de fiets terug, pond over. Dat was heel gewoon. Die auto die hadden we toen nog niet. (lacht)
IV Nee. Bent u altijd gewoon door blijven werken op de werf of is dat op gehouden op een gegeven moment?
MS Ja, ik heb nog wel een jaar of anderhalf heb ik op de werf gewerkt ja, dat, je moest natuurlijk een inkomen hebben. En andere dingen zoals het, het verzet enzovoort dat, dat stond nog niet op poten he, dat kwam later.
IV Dus, in het begin, zo van 40 tot 41, is u gewoon door blijven werken op de werf?
MS Ja, ja, we hebben nog gestaakt tegen de Duitsers, dat was ook ja.

00:14:08

[image 01:13:26.02]

IV Heeft, dat was een, u heeft het niet over de Februaristaking?
MS Ja, ja, ja.
IV Daar bent u ook bij geweest?
MS Ja, ja, ja.
IV Kunt u daar iets over vertellen?
MS Och, niet veel. Het ging allemaal rustig. We wilden de boel niet op het punt, op het hoogtepunt jagen door, nouja, dat we de Duitsers niet tegen de schenen schopten in die zin dat het gevaarlijk werd, want je, je moest wel oppassen, want, men heeft eigenlijk vandaag de dag geen idee hoe het vroeger, toentertijd dus, het leven was. Je moest zo bliksemgoed opletten.

00:15:00

[image 01:14:15.11]

- MS Je mocht na 8 uur bijvoorbeeld 's avonds niet op straat enzo. En, nouja, je kon eigenlijk helemaal niks doen, want je had zo of een bekeuring of je werd in je kraag gepakt, gegrepen en...
- IV Dat avonduur, werd, werd dat meteen ingesteld toen de Duitsers hier waren of duurde dat nog een tijdje. Avondklok heette dat hè.
- MS Ja, ja, nou, of het nou direct... Maar wel kort erop hoor, dat wel, maar ik weet niet meer van de uren, data, dat weet ik niet.
- IV U bent gaan st..., wanneer bent u gaan st..., hoe kwam die staking van de grond? Werd u daarover aangesproken door collegae(??)
- MS Ja, dat is ook weer zo'n moeilijk punt, in die zin van , het gaat zo spontaan he. En voor, voor, voordat je het weet liep je al mee, in een stakingsoptocht he, want dat dat kwam zo spontaan en er waren eigenlijk geen mensen die voorop liepen, want die werden gepakt.

00:16:12

[image 01:15:24.01]

- MS Je moest het zo rustig mogelijk doen.
- IV En waar begon, u liep dus in een demonstratie?
- MS Ja, dat heb ik nog 1 keer gedaan, inderdaad, ja, ja.
- IV Kunt u zich nog mensen herinneren die daar bij waren?
- MS Nee, nee, want het waren mensen waar je mee werkten en dat is zo lang geleden al he voor ons, en je hebt niks opgeschreven, want je dacht niet van, dat kon later weleens te pas komen he. Dus daar denk je niet meer aan nee.
- IV Wat is er daarna gebeurd? Is er door die sta...Wat is er met die staking gebeurd?
- MS Nou, het was eigenlijk, die staking die kwam voornamelijk door het optreden van de Duitsers tegen de Joden, daar kwam dat eigenlijk door he.

00:17:03

[image 01:16:13.22]

- MS Want ze, ze, ze traden zo ruw en zo rauw op tegen die mensen, dat dat, dat was voor echt voor de mensen, voor de gewo, de, het volk, niet om aan te zien. En t was de enige en de laatste poging om je, je stem te laten horen dat het niet zo verder kon, maarja, die Duitsers trokken zich nergens wat van aan.
- IV Nee.
- MS Want op een gegeven ogenblik was de Jodenhoek in Amsterdam, die was afgesloten, daar mocht je als Jood mocht je er niet uit, en als christen mocht je er niet in. Ik geloof het(mompelt), in ieder geval de Joden mochten er niet uit, dat niet.
- IV En waar was dat ongeveer? De Jodenhoek?
- MS Nou, de Jodenhoek dat was, die liep eigenlijk achter, na, langs de Amstel. Van de Munt, Centraal Station Munt, en zo langs de Amstel tot, tot eigenlijk het tegenwoordige Berlagebrug. In die, dat was zo'n onge, de Jodenhoek.

00:18:07

[image 01:17:15.10]

- MS Maar de, de het voornaamste punt was het Waterlooplein hè. En de Jodenbreestraat enzovoort. De Nieuwmarkt.
- IV En werden daar hekken voor gezet of?

- MS Ja, er is een tijdje..., ik heb er geloof ik nog een foto van ja, dat de Joden daar niet..., dat het afgesloten was ja.
- IV Die staking waar, waar begon die? Dat was dus een demonstratie waarin u liep? En waar begon die en waar liep ie naar toe, weet u dat nog?
- MS Nee, dat zou ik niet meer kunnen zeggen, nee.
- IV U bent gewoon naar huis na, daarna? Er is niet een directe reactie op geweest?
- MS Nee, van mijn kant, in die zin niet nee. Je ging naar huis en je wachtte maar af, totdat.

00:19:01

[image 01:18:05.21]

- IV En heeft u daarna gehoord wat er gebeurd is met de organisatoren, meteen direct daarna?
- MS Met welke organisatoren?
- IV Van die staking?
- MS Ach dat was eigenlijk geen organisatie, het was een spontane uitbarsting he.
- IV Ja
- MS Je kon niet zeggen die en die, die moeten oppassen want dat zijn de leiders en die worden gepakt straks, nee, dat, die bestonden niet eens. Je, men, men schreeuwde naar elkaar, bij wijze van spreken, dat en dat ding/idee(?) gaan we doen, en dan deden we dat.
- IV Weet u nog precies de datum of het jaartal?
- MS Nee. Het was wel in in de jaren 40, 41, maar ik kan het niet zeggen.
- IV U weet het niet meer. Goed. Wanneer bent u voor het eerst in aanraking gekomen met het reddingswerk van Joden?

00:20:06

[image 01:19:09.10]

- MS Ja, dat is heel eenvoudig en heel simpel gebeurd. Ik heb net al verteld dat mijn vrouw relaties had, vriendschappelijke relaties, met een Jood, een Joods gezin, met Joodse gezinnen, verschillende in Amsterdam-Zuid en op een gegeven ogenblik kwam er een, het verzoek, van een echtpaar, via mijn vrouw naar mij, of ik ze weg wilde brengen want ze konden het niet langer aanzien, ze wilden weg. En toen heb ik ze naar Zwitserland gebracht.
- IV Ja, voordat we daarmee doorgaan. Is er, bent u al eerder met het lot van Joden of Joodse kinderen in aanraking gekomen?
- MS Nou, alleen zo als je zichtbaar in Amsterdam liep enzovoort kon je zien wat er gebeurde enzo, maar verder niet, nee, dat niet.

00:21:04

[image 01:20:05.12]

- MS Maar we wisten al veel meer van de...(mompelt) De Duitsers waren voor de oorlog in hun eigen land al heel bezig met de Joden te... he.
- IV Daar kreeg regelt, geregeld bericht over?
- MS Ja en toen stond het ook nog in de kranten ook nog.
- IV Ja. In Loosdrecht bent u ook geweest he?
- MS Ja...
- IV Wanneer was dat?

MS Dat was in, in 42. In 42, in, in Loosdrecht was een opvang voor, van kinderen die gevlucht waren uit Duitsland en die konden naar een school met slaapgelegenheid enzovoort op een terrein van de familie Waterman in Loosdrecht.

00:21:59

[image 01:20:58.07]

MS En die, die, dat was al van voor de oorlog al begonnen hoor. En in 42 zijn de, kregen ze het bericht dat die, via via, dat ze weg moesten gaan, want ze zouden opgepakt worden. Ze zouden naar Duitsland gestuurd worden naar concentratiekampen, of eerst naar Westerbork. Want Westerbork was ook een opvang van Joodse vluchtelingen.

IV Ja, was dat de eerste keer dat u met het verbergen van Joden te maken kreeg of was dat echt pas(?) dat u naar Zwitserland bracht de eerste keer?

MS Nou, dat is zo geg.. geb.., zo is het, zo ben ik begonnen ja. En...

IV Hoe bent u begonnen?

MS Om dat echtpaar naar naar Zwitserland te brengen.

IV Zo bent u begonnen.

MS En, ik was goed en wel thuis en toen er een meisje voor de deur bij mij en die vertelde dat ze die en die was en ze vroeg, ze had gehoord van, wat ik, en of ik verder wilde gaan met hun groep. Zo...

IVJa. Daar komen we op terug. Ik wilde even weten hoe dat ging.

00:23:05

[image 01:22:01.11]

IV De, dat echtpaar dat waren bekenden van uw vrouw?

MS Ja.

IV Hoe oud waren die mensen ongeveer?

MS Ja, ik dacht zoiets een jaar of 35, laten we het daar maar op houden. Dat weet ik niet precies meer.

IV En hoe heetten ze weet u dat nog?

MS Ja, maar ik weet het niet, ik ben het vergeten. Maar, maar, vraag het maar aan m'n vrouw die weet het, maar ik ben het vergeten(lacht)

IV Hoe begon dat, hoe hebt u dat gedaan?

MS Ach, heel simpel, het verzoek kwam en ja, ik moest natuurlijk even nadenken, hoe zou ik dat doen, want ik had nog nooit bij de hand gehad he. Nou, ik zeg, laten we maar met de trein naarre... Het is heel typisch want het is het beginpunt geweest van het voor..., om dat de andere mensen ook naartoe te brengen.

00:24:00

[image 01:22:53.20]

MS Via Bergen op Zoom naar Putten. Dat is aan de grens met België, en van België naar, naar... en dat was zo typisch, toevallig, want vijfhonderd meter over de grens daar stond een trammetje voor de bevolking en dat reed naar Antwerpen, dus makkelijker kon het niet. Dat wist ik allemaal niet, maar... Zodoende ben ik met de mensen met de tram naar Antwerpen gegaan en verder naar de grens bij Zwitserland. En daar heb ik ze maar hun lot over moeten laten want ik had geen enkele relatie of wat dan ook om ze verder te kunnen helpen, dat was er nog niet he. Maar ze zijn goed terechtgekomen want ze zijn later weer teruggekomen naar Holland.

IV Kijk eens aan. En hoe kwamen, hoe kreeg u ze naar Bergen op Zoom, want u moest reizen door bezet Nederland?

MS Met de trei..., ja, maar dat kon toen nog wel, met de trein, ja.
IV En, zij droeg geen ster toen u dat deed?

00:25:00

[image 01:23:51.14]

MS Nee, dat niet, nee, nee, dat zeker niet. Maar ik zit, ik denk even na, was er toen al ster, dat kan nog hoor.

IV Het was in 42 zei u?

MS Ja, ik weet niet of de ster toen al bestond.

IV Ja.

MS Maar in ieder geval we gingen zonder ster, gewoon als, als reizigers gingen we op de trein.

IV Hadden ze valse identiteitspapieren?

MS Nee, niks, helemaal niks, want het was het begin hè. En ik had ook helemaal geen relaties met, met, met die knapen uit, uit, van de groep. Want er waren er een paar bij nou dat waren keien van, van, van vervalsers hè. Als je dat zag, hoe wat ze voor sommigen dingen kunnen, konden vervalsen, prachtig. Heel mooi, ja.

IV Wat was er illegaal aan wat u deed bij het wegbrengen van die mensen? Ze mochten niet weg.

00:25:59

[image 01:24:48.18]

MS Het waren, ja in doorsnee waren het jonge lui. Jonge mensen, jonge vrouwen, jonge mannen, die gevlucht waren uit Loosdrecht. Ondergedoken, maarja, het waren er tamelijk veel, en sommigen zaten een beetje moeilijk en anderen konden niet, konden er niet aan wennen en wilden weg. En toen hadden ze al Joop Westerweel en Bauke Koning en Sjoesjoe(??) dat zijn allemaal maar namen van de, van die groep. Die hadden al bepaalde relaties opgebouwd in, in Frankrijk. En zodoende konden ze naar Frankrijk gebracht worden.

IV Ja. Dat, dat echtpaar dat u weggebracht heeft, kwamen die uit Amsterdam?

MS Ja, dat wel ja.

IV Toen daarna, bent u gevraagd om iets te doen voor die kinderen in die school in Loosdrecht?

00:27:01

[image 01:25:48.05]

MS Ja.

IV Dat is omdat u, hoe zijn ze bij u terechtgekomen?

MS Nou, dat vertelde ik al eventjes. Een van de vrouwen uit, uit die, van die groep, die al opgebouwd was doordat Loosdrecht ontruimd moest worden. Dan had je meteen een kerntje van die het zaakje regelde allemaal. En een van die meisjes die stond toen al heel kort bij mij voor de deur. Ik woonde toen in de Helmerstraat, bij de Overtoom, en die zei: Ik ben die en die en ik heb gehoord dat dat... Kan je nagaan daar mag helemaal niet over gepraat worden, maar het was al bijna... de hele wijk die wist het bij wijze van spreken. Zodoende ben ik bij ze gekomen, ze vroeg of ik wilde doorgaan met hun want er waren veel jongelui die wegwilden.

IV Ja, en dat waren Joodse jongelui?

MS Ja, ja.

00:28:00

[image 01:26:44.22]

IV En die hebben gevraagd of u iets wilde doen voor een school in Loosdrecht?

MS Ja, voor de Loosdrecht Groep, om het maar zo uit te drukken, ja.

IV Zo noemden ze dat?

MS Ja.

IV En wat was hun verband? Waarom waren zij met elkaar verbonden? Alleen maar omdat ze Joden waren of waren het... mensen met een bepaald ideaal?

MS Nou, zeker met een bepaald ideaal. Hoe heette dat nou ook alweer, (denkt lang na) In ieder geval de kern van, van van Loosdrecht die bleef bij elkaar en die zorgden voor de kinderen, om het zo maar uit te drukken, want er waren ook kleine, half volwassenen bij, die ondergedoken waren en daar zorgden ze voor. Bonkaarten enzovoort, enzovoort.

IV Dat is een..., leefden ze in een woongemeenschap daar of leefden ze verspreid over Loosdrecht?

00:29:03

[image 01:27:45.00]

MS Nee, niet in Loosdrecht, nee. Over het hele land.

IV Over het hele land.

MS Ja, dat kon, want in Loosdrecht moest het juist heel stil blijven, want anders dan liep het mis he.

IV Ja. Dus die kinderen waren daar wel verborgen?

MS Ja, ja, in zekere zin, of in zekere zin, ze waren verborgen eigenlijk, want ze mochten niet op straat, zo weinig althans. In sommige gevallen kon het wel, omdat die, omdat het daar minder opviel, maar toch... ze moesten zich heel rustig houden.

IV Was het een schoolgebouw? Was het gewone school, of was in een

MS U bedoelt in Loosdrecht?

IV Ja.

MS Ja dat was een school. Ik heb er foto's van.

IV Ja. En wat werd u gevraagd om te doen?

MS Ach, eigenlijk heel weinig. Dat, die, die, dat was die (Lore??) die kwam naar me toe en die vroeg of ze door wilden gaan. En ik zeg ja, dat is goed.

00:30:06

[image 01:28:45.01]

MS Een dag later kreeg ik het verzoek 'kom daar en daar naartoe' en toen hebben twee meisjes en twee jongens die wilden graag naar België en Frankrijk

IV En wat was daar en daar? Waar was dat dan? Waar moesten jullie naartoe?

MS Nou het was vaak zo.. dat ik de jongelui ophaalde op het adres waar ze ondergedoken waren

IV En welk adres was dat eerste adres, weet u dat nog?

MS Het staat me allemaal nog zo voor mijn geest maar ik zou het niet weten... Ja in zekere zin, ik kom er wel achter... een stel, twee mannen, die zou ik wegbrengen en die waren ondergedoken in Den Haag

IV Ja. En daar heeft u ze opgehaald

MS Ja daar heb ik ze opgehaald. Maar voordat het zover was heb ik/ ben ik wel tot en met ondervraagd: wie ik was en hoe kwam ik daar en kende ik die en die...

00:31:07

[image 01:29:43.24]

MS want ze vertrouwden me niet. En dat is een klein beetje logisch natuurlijk, want op een gegeven moment hoorden ze: die en die komt naar jullie toe en die brengt jullie daar en daar naartoe. Maar ja, is het betrouwbaar? Want er werd tamelijk veel met onbetrouwbare mensen ook gehandeld. En dan ging het mis.

IV Ja. Met die kinderen in die school in Loosdrecht. Bent u daarmee in aanraking geweest?

MS Niet in Loosdrecht zelf, niet toen de school nog op poten stond. Laat ik het maar zo uitdrukken. Nee toen niet nee.

IV Nee. Hoe kreeg u met die kinderen te maken?

MS Nou dat ging allemaal via anderen. Zo... Joop Westerweel die was onder andere de organisator om het maar zo uit te drukken, om de kinderen uit Loosdrecht onder te brengen, Jan Smit en ShuShu (...?) en die hebben het allemaal verzorgd dat ze in veiligheid kwamen.

00:32:10

[image 01:30:44.03]

MS maar zo hebben ze, was het een soort comiteetje, of hoe noem je dat.. en die zorgden dat het verder ging, bonkaarten of ze werden bij elkaar gehouden totdat iemand ze wegbracht. Joop Westerweel heeft dat onder andere nog een keer of twee gedaan, met Bouke Koning, Jan Smit ook nog ja.

IV En waar woonden die? Waar woonde Joop Westerweel

MS Dat is een moeilijk punt. Van oorsprong was het een leraar uit Rotterdam, hij kwam uit Rotterdam, dat wel ja...

IV En wat waren zijn motieven? Was hij een uuh ...

MS O hij was bevlogen om de mensen uit de klauwen van de moffen te houden.

IV Maar wat was zijn oorsprong? Was hij een communist? Of was hij een een ...

00:33:12

[image 01:31:44.05]

MS Mwoo, je kunt wel die kant uitgaan met ze ja. Dat kan, met ons allemaal trouwens.

IV Maar niet specifiek een communist dus?

MS Nou dus.. (haalt schouders op)

IV Het had niets met communisme te maken?

MS Um. nee, het was geen leidraad van ons om verder te gaan.. nee dat niet. Maar wel waren fel tegen de Duitsers, dat wel.

IV Ja. En u hebt weggebracht?

MS Nou ja.. veel wat is veel.. ik schat het op 22 in totaal. Het waren natuurlijk niet hele grote groepen, maar met 2 mensen per keer dat was genoeg.

IV Om even terug te komen op dat eerste.. dat was ook weer een echtpaar die U in Den Haag ophaalde?

00:34:07

[image 01:32:36.17]

MS Nee! Dat is Herman en die woont nog in ... ja die naam van de kibboets daar kom ik niet op, maar Herman Mierlo (?) die woonde daar in het noorden van Israel, ik weet het niet precies hoor. Maar die woont er nog en Peretz.

IV Peretz? Zo heette ze?

- MS Ja nou de voornaam Lottie Peretz die woonde in Betenschapper (...?) En die wonen er nog steeds, ja die wel...
- IV En de achternamen? Weet U dat nog?
- MS Ja.. Sjisjal (?) geloof ik, Lottie en Peretz Sjisjal (?), ja Sjisjal(?), geloof ik. Ik geloof dat ik het wel goed heb, maar ja...mijn geheugen is heel slecht, dus...
- IV Dat geeft niet.

00:35:09

[image 01:33:36.14]

- IV Uhm. Hebt u zelf kinderen weggebracht?
- MS Ja één keer heb ik een jochie van drie jaar weggebracht... zo heel rustig de trein uit en naar Putten en aan de hand genomen.. oh nee dat heb ik niet zelf gedaan nee... ik had een punt een trefpuntje, een caféetje in Putten en de zoon van de caféhouder heeft het kind, aan de hand zo, even de grens over gebracht (maakt gebaar met arm). Daar werd helemaal niet over gepraat want dat was een dorpelingetje.
- IV En dat was een kind van drie jaar?
- MS Van drie jaar ja.. en ik heb hem voor drie/voor vijf jaar geleden voor het laatst gezien. En toen was het zo'n kerel (maakt gebaar met hand: hoog) met vijf kinderen (lacht).
- IV En waar woont hij?
- MS Sorry ik ben de naam van dat dorp, stadje vergeten.. maar ook in de buurt van Betje schaik(..?) en die hele kring daar, dat wel.
- IV In Israël ook?
- MS Ja in Israël.

00:36:08

[image 01:34:32:21]

- IV Al die mensen die u wegbracht, waren dat.. , zijn die mensen allemaal naar Israël gegaan?
- MS Ja, 99% kun je wel zeggen, misschien dat er een enkeling.. maar dat weet ik niet. T ging naar Israël hè. Dat had toch een speciale naam? om naar Israël te gaan?
- IV Ja het zionisme.
- MS Het zionisme onder andere ja.. maar ze hadden toch ook nog een andere naam?
- IV Uhm. En gingen ze direct naar Israël dacht u? Of hebben ze eerst tot aan het einde van de oorlog ondergedoken gezeten in Europa?
- MS Hoe bedoelt u? Ze gingen of naar Israël en als ze daar eenmaal waren dan bleven ze daar... Nee sorry ...
- IV Tijdens de oorlog? Als u ze over de grens bracht...
- MS Ja tijdens de oorlog bleven de meesten in Frankrijk. Ja.

00:37:08

[image 01:35:32:00]

- MS En sommige moesten wel werken voor de Boffermans (?) ja ze hadden geen inkomen enzovoort, er moest een beetje gesjoemeld worden natuurlijk maar dat hadden ze er maar voor over want anders dat had het geen zin meer. En geleidelijk aan.. Joop Westerweel (?) heeft er voor gezorgd en Schuschu om ze over de Pyreneeën te brengen naar Spanje.
- IV En gingen Joop en Schuschu dan mee daar naartoe?

- MS Nou... eigenlijk niet want dat was een beetje te moeilijk want het was een hele lastige weg, die bergpaadjes, het moest met gidsen gebeuren, hè.
- IV En dat deden die mensen in de Pyreneeën?
- MS Ja. En ze werden redelijk (...) spontaan opgevangen in Frankrijk.. uhh in Spanje. dat wel.
- IV Ja. Dus die bleven, die kwamen ook in Spanje terecht en daar bleven ze tot het einde van de oorlog?

00:38:09

[image 01:36:29:01]

- MS Ja. Er is wel een groepje, (...onverstaanbaar), die met een boot over konden steken maar dat was heel moeilijk en de meesten bleven in Spanje tot het afgelopen was.
- IV Ja. Uhm hebt u die mensen overal in Nederland opgehaald?
- MS Nee.. Ja.. uh eigenlijk moest dat wel in zekere zin... of ze waren in Amsterdam, of ze kwamen naar Amsterdam, en dan hadden we een afspraak op het Centraal Station in de hal of wat dan ook, maar dat was allemaal erg lastig ja, dat wel.
- IV En als ze u tegenkwamen, hoe identificeerde u zich?
- MS Nou ik had een hele eenvoudige manier van doen, ik had een rode das (maakt gebaar van das omdoen) en daar was ik daar... Tinus met de rode das heette ik.. En dat was gewoon erg makkelijk want zo konden ze me zien en herkennen ook hè, want verder kenden ze me niet, het was altijd nog een kwestie van vertrouwen.
- IV Ja.

00:39:13

[image 01:37:31:01]

- IV Hoe moest u ze begeleiden? Kon u gewoon praten of moest het heel stiekem?
- MS Nee dat was zo gewoon mogelijk, want als je dat ging doen dan viel dat teveel op. Dan gingen we zelfs tussen de Duitsers in zitten, die gebruikten de trein voornamelijk hè.. maar als we die kant uitgingen en we kwamen in een coupé waar Duitsers zaten, dan gingen we ertussen zitten. Heel simpel.
- IV En was u niet bang dan?
- MS Nou dat klinkt een beetje ... maar nee nooit.
- IV Wist u wat er gebeurde als ze u zouden pakken?
- MS Tuurlijk wel, maar ik dacht er niet aan. Ik deed het en ik maakte me geen zorgen, als het misging dan was het toch finaal afgelopen en ik dacht er niet aan.

00:40:16

[image 01:38:31:06]

- MS Nee want heel simpel: ik heb dat al verteld. U weet dat in ieder geval, dat ik ook in de Noordoostpolder heb gewerkt.
- IV Ja hoe kwam u daar terecht? Want u werkte op de werf in Amsterdam - Noord?
- MS Nee dat is al twee jaar daarna...
- IV Kijk eens aan. Wat zat daar tussen, kunt u dat vertellen?
- MS In 42 ongeveer, nee 43, toen werd de Noordoostpolder geleidelijk aan opgebouwd, zoveel mogelijk met de hand, want daar waren geen apparatuur voor, en veel jongelui die konden via via in de Noordoostpolder aan het werk, greppels graven met de hand scheppen zo (maakt handgebaar: scheppen)...
- IV En wanneer is dat begonnen?

MS In ieder geval is het in mijn jaren van 43 want toen begon daar eigenlijk meer de exodus, hè, noem ik dat. Het weggaan en toen begon het eigenlijk. En in 43 is het begonnen. Heel simpel...

00:41:16

[image 01:39:28:12]

MS ... mijn zwager die wilde niet naar Duitsland toe en die stond ook op het punt om een beslissing te nemen, maar toen hoorden we alle twee: ga naar de Noordoostpolder want daar ben je veilig en je krijgt een *Ausweis* enzovoort en je kunt daar eten en drinken en werken. Nou toen het zover was had mijn zwager er geen zin in, die ging naar Duitsland, maar ik ben er wel naartoe gegaan. Maar ondertussen ging ik al af en toe eens met kinderen weg naar de grens, dus dan was ik weg. En ik moest een keer op het matje komen bij de directie, omdat ik wist dat ze, nou zeg maar voor 80% goed waren, en ik heb het ze verteld.. En toen kreeg ik een *Ausweis* voor het hele land.

IV Van de directie van de polder werken? En hoe heette dat? Was dat in Emmeloord? Of was dat een ...

00:42:15

[image 01:40:25:15]

MS Ja ik weet het niet precies. Ik geloof in Emmeloord ja, ik geloof het, maar ik weet het niet precies. Dus, het was eigenlijk vrij eenvoudig, dat heeft me één keer heel goed geholpen, want ik ...

IV Vertelt u daar eens over?

MS Nou ik liep met twee meisjes in Putten langs de grens en ik had een vast punt waar ik de grens over trok, dat was in een tuin van een bekende van mij, een bevriend echtpaar. En die woonden vlakbij de grens. Maar ik moest wel een eindje lopen, van de bus af, zo langs de grens. En toen kwam ik twee Duitsers tegen, die wilden wel eens weten wat ik dan moest doen hier. Het was een open terrein en ik liet mijn papieren zien en ik zei: 'we moeten naar die en die boer toe'. En dat hebben ze geloofd. Ik kon zo doorlopen, ben meteen naar die boer gelopen.

00:43:15

[image 01:41:22.24]

IV En wat stond er in die papieren? Dat u deed of was?

MS Nou het was meer voor controle, voor landbouwcontrole.

IV Landbouwcontrole, wat voor controle?

MS Ja, nou dat weet ik ook niet meer hoor.

IV Het was gewoon maar een titel.

MS Ja ook dat, het was een opgezet briefje natuurlijk, maar ik kon ermee reizen, want ze lieten me zo doorlopen naar de boer toe, met die meisjes (lacht).

IV Dus u was in functie op papier, een landbouwcontroleur?

MS Ja in die geest ja. Zo kan je het wel zeggen, ja, inderdaad.

IV Had dat iets te maken met de voedselvoorziening in Nederland ofzo?

MS Ja dat wel..

IV In welke zin?

MS Nou, of het land, de landbouw goed functioneerde enzovoort. En het was meer een soort controledienst, hè, maar we hebben ons er heel weinig in verdiept natuurlijk, we waren blij dat die papieren hadden!

00:44:16

[image 01:42:21.11]

- IV Het had niks te maken met dingen die u deed. U hoefde daar niets te doen?
- MS Nee helemaal niet nee.
- IV En wanneer bent u opgehouden bij de werf? De Evertbrug (...?)
- MS Opgehouden?
- IV Ja met werken op de werf.
- MS O dat was eind 42.
- IV Eind 42, sloot de werf toen ook?
- MS Dat zou ik niet weten, ik ben zelf gestopt met werken..
- IV U bent zelf gestopt met werken?
- MS Ja want het is toch een bepaalde overgang, ik werkte en ik ging de illegaliteit in, of dat nou, hoe ik dat nu gedaan heb, dat weet ik niet meer, het was natuurlijk zo: ik nam ontslag. En toen ik bij de groep kwam, die konden mij een bepaald maandsalaris geven, want ik moest natuurlijk kunnen eten en drinken hè. En dat ging goed.
- IV Juist.

00:45:16

[image 01:43:19:02]

- MS En ik had ook een extra bonkaart, dus ik ben niks tekort gekomen.
- IV Nee. Dus u deed het werk fulltime, eigenlijk?
- MS Ja ja, dat wel ja. Ja niet tussendoor, ik heb wel een poosje tussendoor in de Noordoostpolder gewerkt, want ik ging weer eens voor drie dagen weg en dat viel op hè. Toen moest ik bij de directie komen en die heb ik toen uitgelegd waarom. En dat ging heel goed..
- IV Nam u niet een vreselijk risico?
- MS Ja, heel veel. Maar ik wist dat ze goed waren, dat wist ik.
- IV Hoe wist u dat?
- MS Nou omdat er al veel jongelui naar de Noordoostpolder gegaan waren en daar aan het werk konden gaan, en eten en drinken, want we sliepen ook in barakken in de Noordoostpolder.
- IV Ja. Dus dan was u vaak weg op mensen ergens op te halen en weer naartoe te brengen. Kunt u wat van die tochten noemen?

00:46:16

[image 01:44:16.21]

- MS Het is eigenlijk steeds dezelfde tocht, hè. Je krijgt weer twee meisjes toegestuurd bij wijze van spreke, of twee jongens, en die bracht je weg.
- IV Kunt u zich nog een situatie herinneren waar u bijvoorbeeld twee jongens of twee meisjes bent tegengekomen? Moest ophalen? Kunt u zoiets omschrijven?
- MS Nee, niet zo makkelijk, nee. Meestal hadden we een ontmoetingspunt in Amsterdam, en Joop of Jan Smit vooral, die bracht ze dan naar mij toe en dan nam ik ze mee en dan ging ik naar de grens, afgelopen.
- IV U bracht ze gewoon naar uw huis?
- MS Nee we hadden een afspraakpuntje bij het Centraal Station.
- IV Ja, waar? Weet u dat nog?
- MS In de hal.

IV In de hal.

00:47:15

[image 01:45:13.19]

MS Ja want je had geen adressen, je had geen contactadressen. Je moet ook zo de mensen niet lastigvallen, want dat was allemaal tamelijk gevaarlijk natuurlijk.

IV Had u een bepaald punt in de hal?

MS Ja bij een grote automaat ja.. dat weet ik nog ja, maar verder.. nee het is al allemaal veranderd hoor.

IV Weet ik. Wat voor kleur had die automaat?

MS Nou... uuh Bont. Bonte kleuren, maar meer weet ik ook niet hoor.

IV En u noemt nu twee meisjes, kunt u daar iets over vertellen, wat voor meisjes dat waren? In dit geval?

MS Nou, het waren twee gewone meisjes, Joodse meisjes, en die moesten naar Frankrijk en hij, dat is Cor, dat is Max Windmuller (wijst naar foto)

00:48:17

[image 01:46:12.20]

MS die stond mij op te wachten in Brussel op het station.

IV Cor...

MS Eh Max Windmuller

IV En wat is zijn echte naam? Ehh. Max Windmuller, is zijn echte naam?

MS Ja

IV En zijn verzetsnaam was Cor?

MS Ja.

IV Wat was uw verzetsnaam?

MS Ja, die had ik niet.

IV Ze noemden u gewoon bij uw naam? Bij uw echte naam?

MS Ja dat is zo gebleven.

IV En dat was Tinus? Tinus met de rode das.

MS (lacht) met de rooie das, ja dat wel .. maar verder was dat allemaal zonder flauwekul.

IV Bent u de hele oorlog door, of zolang als u dat werk deed, heeft u die rooie das gedragen?

MS Nou dat niet want het was wel eens warm ook. Nee dat niet, maar wel als het nodig was dan, vooral als ik naar de grens ging met ze, en mensen op moest halen die mij niet kenden, dan deed ik die wel om, ja dat wel.

00:49:21

[image 01:47:13.32]

MS Maar het was nou niet zozeer een uniform geworden hoor, dat niet, maar ik heb het indertijd inderdaad wel gebruikt ja.

IV Die eerste, dat eerste echtpaar dat u weggebracht heeft, die zijn naar Israël gegaan?

MS Nee.

IV Die niet

MS Nee, dat was een familie die al voor de oorlog naar Nederland kwam, naar Amsterdam, en een heel tijdje in Zuid woonde, maar op een gegeven ogenblik vonden

- ze het te onveilig, en ze wilden weg. En die hebben we toen naar Zwitserland gebracht, maar weer teruggekomen.
- IV Ze zijn weer teruggekomen?
- MS Ja.
- IV Hoe heetten ze? Weet u dat nog?
- MS Ik niet meer nee, sorry hoor, maar als je het weten wil, dan kan ik het u vanavond wel vertellen, mijn vrouw weet het wel.
- IV Hoe ging u met ze naar Zwitserland? U hebt ze meegenomen, eerst naar Bergen op Zoom?
- MS Ja, ik heb zo de weg gevolgd die ik toen later ook nog steeds volgde ...

00:50:24

[image 01:48:14.22]

- MS ... via Putten en Antwerpen, Brussel en zo met de trein verder naar de Zwitserse grens en daar heb ik ze afgezet. En toen moest ik ze wel alleen laten, want ik had ook geen relaties met die streek daar. Dus ze moesten op goed geluk, en het is goed gegaan, dat wel.
- IV Waarom hadden ze u nodig tot zover?
- MS Nou er zijn veel mensen geweest, en dat is eigenlijk wel begrijpelijk ook, die wat steun nodig hadden, en ik was nog heel onbekend, dus, ze wilden graag dat ik meeding, want ze spraken een beetje Duits, dat was ook een veilig punt.
- IV Dat u kon, dat u ... Maar op welk punt... welke taal sprak u, buiten Nederlands?

00:51:21

[image 01:49:09.05]

- MS Nou een beetje gebroken Duits, meer niet.
- IV Meer niet. En dat sprak u met ... Zij spraken geen Nederlands?
- MS Ja nou al behoorlijk Nederlands, ze woonden al een paar jaar in Nederland hè. Dus dat ging wel, maar ze wilden toch, ze hadden iemand nodig die de weg wist in Nederland, enzovoort. Zo hadden ze (...?) nodig... ja.
- IV En hoelang bent u daarmee bezig geweest, met het wegbrengen van die mensen. Denkt u alles bij elkaar?
- MS Nou, eigenlijk totdat de staking uitbrak in Amsterdam, met de tramSdie niet meer reden, toen was dat niet ... eind 44, ik geloof het wel... Ja zo in de loop van eind '44 toen kon dat niet meer, je had geen treinen meer... je kon geen voet meer verzetten, dus.

00:52:22

[image 01:50:08.09]

- MS Je had geen vervoer hè.
- IV Nee. En toen kon u gewoon mensen niet meer wegbrengen.
- MS Nee want die trein reed niet meer, nou dan houdt het op.
- IV U spreekt over een bepaalde groep... in eerste instantie de groep van mensen die u wegbracht, dat was de Loosdrecht Groep, zei u. En dat waren mensen die naar Israël wilden, klopt dat?
- MS Ja.
- IV En daar... U heeft hoofdzakelijk mensen uit die groep weggebracht?

MS Ja. Daar had je contacten mee en het is een vriendenkring geworden als het ware. Want in dat boek (wijst) staan foto's.. daar staan we... dan moesten we eens een keer een beetje vakantie hebben en dan gingen we met z'n allen naar de Veluwe, en dan staan we de hora (?) te dansen enzo.

00:53:23

[image 01:51:07.00]

MS Kamperen, min of meer. Dus het was een grote vriendengroep, en dat is het nog gebleven! Dat is nu nog zo.

IV Ja.

MS Alleen er zijn niet veel mensen meer over, van onze groep dan.

IV Nee, maar ze hebben het allemaal overleefd, of is het ook wel eens misgegaan?

MS U bedoelt de overgang?

IV Ja.

MS Dat is altijd, gelukkig wel goed gegaan ja..

IV Dat is altijd goed gegaan?

MS 't Is nooit misgegaan. Ja want ik denk dat ik hier anders niet zat, denk ik hoor, weet ik niet, maar... gelukkig...

IV Nee, maar ook met die mensen is het altijd goed gegaan?

MS Ja, ze zijn op een bepaalde manier via de Pyreneeën naar Spanje gegaan en daar zijn ze, hebben ze de tijd afgewacht om met de boot over te kunnen steken, bijvoorbeeld naar Israël, en dat is vrij goed gegaan ja.

IV Heeft u ook wel eens andere Joodse mensen, die niet specifiek naar Israël wilden, maar die ondergebracht moesten worden,

00:54:22

[image 01:52:03.13]

IV die moesten onderduiken, heeft u die wel eens (geluid, er valt iets, papier tegen microfoon) naar een onderduikadres moeten brengen ofzo?

MS Nou nee het was altijd eigenlijk, de vrienden van de kring eigenlijk, om het maar zo uit te drukken. Nee.. Je kreeg niet zo makkelijk contacten, want dat was altijd gevaarlijk, je wist nooit wie met wie contact zochten, niet alleen voor mij, maar ook voor de mensen die contact nodig hadden, die moesten ook oppassen hè.. Het was helemaal niet zo makkelijk.

IV Ja, dus u hield ze gewoon bij de contacten die u had en die u de opdrachten gaven of de verzoeken deden, die Westerling.. hoe heette die??

MS Westerweel? Joop Westerweel..

IV Joop Westerweel.. En zo heette hij echt?

MS Ja dat was zijn eigen naam.

IV Waar kwam die vandaan?

MS Uit Rotterdam

IV Oja.

00:55:20

[image 01:52:58.21]

MS Maar hij is een keer met Bouke Koning, zijn ze naar ook, (...) ik geloof wel voor twee mensen weg te brengen, en toen is het bij terugkomst verkeerd gegaan, ze zijn in de val gelopen om het maar zo uit te drukken, en Joop is gefusilleerd later, ja. En Bouke heeft het overleefd, maar die is later op gewone wijze overleden.

- IV In de oorlog nog? Of daarna al?
MS Nee daarna, want hij is nog op verschillende bijeenkomsten geweest die we hadden in Loosdrecht en in Hilversum enzo. Nee die was er wel ja.
IV Weet u nog hoe die groep heette in Loosdrecht?
MS Nou, de jeugdalijs hè.
IV Jeugdalia, Jeugdalijs?
MS Jeugdalijs ja.
IV Dat was het.
MS Ja.

00:56:23

[image 01:53:59.06]

- MS Ja maar het was eigenlijk opgezet, om de kinderen die uit Duitsland vluchtten, een onderkomen te geven. Net zoals in Wieringen, daar had je er ook één. En in Drenthe was er nog één en zo..
IV Maar daarvan heeft u nooit mensen ... getransporteerd (onverstaanbaar)
MS Nee dat waren andere groepen.
IV U heeft alleen maar dat gedaan of zijn er wel eens andere verzoeken gekomen om andere dingen te doen voor de illegaliteit?
MS Nou ja, er zijn..., er tussen door.. want ja, in het dagelijks werk, om mensen de grens over te brengen, er tussendoor... ging je ... was je bezig met voedselbonnen en bonnen naar de mensen te brengen die ondergedoken waren enzo. En andere dingen die gebeuren moesten.
IV En dat waren andere mensen. Waren dat ook allemaal mensen van die (onverstaanbaar) ... groep
MS Ja die waren allemaal uit de groep, dat wel. die ondergedoken waren hè.

00:57:27

[image 01:55:00.23]

- IV Hoe kwam u aan die bonnen?
MS Ja daar zorgden weer andere mensen voor. Die hadden weer contacten met bepaalde gemeentes enzo. En .. Hans Ehrich (?) was daar onder andere nogal heel bekend in ja. Die heeft het ook goed kunnen verzorgen. Maar wat dat betreft was het/ ging het allemaal redelijk makkelijk ja.
IV Maar kende u de namen van de mensen waar u de bonnen van kreeg?
MS Nee.
IV En waar kreeg u ze, waar moest u ze ophalen?
MS Ja we hadden onder andere een vast adres op de Nicolaas Zwitserkade, daar liepen we bij wijze van spreken in en uit, alsof we er allemaal woonden. Het was toch een beetje gevaarlijk want het was te druk hè.

00:58:25

[image 01:55:56.02]

- MS En het is ook wel eens een keer bijna misgegaan, dat er een paar Duitsers stonden te kijken, maar ze zijn weer doorgegaan.
IV Weet u wie dat zijn?
MS Wat?
IV Wie waren dat, die op de Nicolaas Zwitserkade? Die daar woonden?

- MS Nou onder andere, ja of ze er woonden, maar in ieder geval die daar de zaken verzorgden dat was onder andere Lenie, Lenie Orslow, dan en Karlie Orslow.
- IV Oresdouw?
- MS Nee Orslow, met LOW, maar die is heel, die leeft nog, en die is heel afstandelijk geworden van de groep, die wilde daar eigenlijk niks meer mee te maken hebben.
- IV Weet u waarom dat is?
- MS Uh.. niet goed. .ik heb er nooit met haar over willen praten, want dat wilde ze niet, en dan houd je maar je mond, maar ik heb altijd nog heel goed contact met haar. Op het ogenblik. En ze woont ook voor driekwart van het jaar in Israël.

00:59:27

[image 01:56:56.12]

- MS Maar ze is nu pas teruggekomen, of pas.. dat was in het voorjaar, maar ze was nogal ziek enzo. En ze is hier in Amsterdam in het ziekenhuis geweest en nu ligt ze in een opvangtehuis in Amsterdam-West bij Sloten in de buurt daar. En ik moet er van de week nog naartoe, want ik moet eens kijken hoe het met haar gaat. Dat is één van de oudere nog, één van de weinige, want er zijn geloof ik nog maar vijf mensen hier.
- IV Die over zijn van die groep?
- MS Ja.
- IV En wie zijn er over van de mensen die met u gewerkt hebben?
- MS Nou dat is Lenie dus, Lenie Orslow ...
- IV Ja, maar zij was zelf Joods?
- MS Nou, ik geloof half Joods. En Karlie haar man die was Joods ja.
- IV Maar die deden toch verzetswerk?
- MS Ja.

01:00:27

[image 01:57:53.06]

- MS Ja, het was een klein mannetje en hij heeft heel veel in Frankrijk, in Parijs gedaan enzo. Hij was een heel bijdehante knaap, heel kien. En we hadden (...) Gerda, Gerda Loef, die woont in Drenthe.
- IV Gerda? ... Loef..
- MS Gerda Loef ja en die woont daar nu nog, die leeft dus nog, die woont in Drenthe. En de ex-vrouw van Frans Gerritse, dat is (...) Hennie, Hennie ja.
- IV Hennie.
- MS Hennie ja. Hennie en die woont in Groningen.
- IV Die woont in Groningen.
- MS Ja, die is getrouwd met Siete en die hebben nog een redelijk goede oude dag.
- IV En wie is Frans Gerritse?

01:01:25

[image 01:58:49.07]

- MS Frans Gerritse, dat was dus de vroegere man van Hennie, Hennie. En die komt uit een familie, uit Zeist geloof ik.
- IV En deed die iets in het illegale werk?
- MS Ja... die vervalste bankkaarten en identiteitskaarten enzovoort en dat was een meester in het vervalsen ja.
- IV Was hij drukker? ofzo, dat hij dat makkelijk kon?

- MS Nee hij was iets anders... ik geloof dat hij reclame-ontwerper was, ja dat wel. Maar hij kwam uit een welgestelde familie daar. En we hebben ook samen verschillende onderduik / schuilplaatsen gemaakt.
- IV Aha. Waar maakte u die?

01:02:23

[image 01:59:45.01]

- MS Nou onder andere, dat was zo mooi, ik zie het nog zo voor me.. bij een politieagent in een dorpje boven Utrecht, een hele wastafel, draaibaar (maakt gebaar: draaien). En die kon je wegdraaien en dan kon je zo het hok inkruipen (gebaar kruipen). Zo mooi.
- IV En dat was, is dat bij een politieagent die daar nu woont of was dat in de oorlog ook een politieagent?
- MS Nou ik weet helaas niet meer het dorp enzovoort enzovoort.. Anders was ik er allang naar toegegaan, want ik was er graag nog eens die draaibare wastafel gaan zien. Helaas.
- IV Ja. Dat weet u helemaal niet meer?
- MS Nee ik weet dat niet meer. Ja kijk, je doet die dingen.. en er komt weer iets anders dat je doen moet en dan weer dat.. en dan weer dat en je vergeet het ...
- IV Maar u heeft het over een politieagent. Was die toen de eigenaar van het huis?
- MS Nou ja, in ieder geval de huurder
- IV Ja
- MS Maar vergeet niet dat het al ruim zestig jaar geleden is.

01:03:25

[image 02:00:44.03]

- IV Ja, ik probeer alleen maar...
- MS Ja wie woont daar nou nog? Dan kan wel een oud vrouwtje zijn die er woont!
- IV Nee maar probeer te weten te komen, ik begrijp hieruit dat die politieagent mensen verborg?
- MS Ja, achteraf dacht ik er wel eens aan, waarvoor heeft hij dat nodig? Maar dat zal het wel geweest zijn, maar ik had er in ieder geval geen contacten meer, nee.

(...?)

01:03:53

[image 02:01:10.24]

File 2

00:00:42

[image: 03:00:31.09]

- IV U hebt ook foto's van veel van de mensen. Hebben jullie die foto's ook tijdens het werk gemaakt?

MS Nou, heel weinig, want ten eerste hadden we de fototoestellen er niet voor enz. Maar Frans Gerritsen die was nogal fotogeniek en die heeft toen wat foto's gemaakt, onder andere dat we een vakantietripje maakten naar de Veluwe.
IV Ja, zullen we daar even naar kijken?
MS Ja dat is te zien.
IV Hier is het fotoboek. Als u hem nou zo voor u houdt.. Zo, ja? Kunt u dan van bovenaf ongeveer zien welke foto's het zijn?
MS (Pakt fotoboek) Nou ja ongeveer wel. Dit is ook een foto ervan (wijst), maar die hoort eigenlijk meer...
IV Ja, maar daar boven, die foto van die grote groep mensen, wie zijn dat?
MS Ja dat zijn allemaal kinderen die voor het grootste gedeelte naar Frankrijk gebracht zijn.

00:01:45

[image: 03:01:32.06]

IV Ja. En dat is in die school in Loosdrecht hè?
MS Ja dat is die kinder-alijah.
IV Dat staat er ook op, als u even uw hand weghoudt, dan kunnen we dat goed zien: Paviljoen Loosdrechtse Rade
MS Paviljoen Loosdrechtse Rade ja, zo heette het terrein waar die familie Waterman een huis had staan.
IV Juist en daar zaten die mensen in. In dat huis van die familie Waterman.
MS Nou er was een schoolhuis gebouwd en daar zaten de kinderen in ja.
IV En was die familie Waterman ook Joods?
MS Ja. Dat was van Ellie Waterman en Pinkhof
IV Juist. Vertelt u eens over de Pinkhof. Staan die op de foto's?
MS Nou verderop staat er wel een foto van in dat hij als postbode geloof ik, of als treinconducteur, de trein instapt.
IV Dat gaan we even bekijken. Wie is die vrouw die daar staat, beneden aan? Hier..
MS Ja ik kan het niet zo goed zien hè. (gaat kijken)
IV Dan mag u even kijken.

00:02:44

[image: 03:02:28.19]

MS Tsja..
IV Dat weet u niet meer. Geeft niet, dan gaan we gewoon door.
MS Ik heb het geweten hoor
IV de volgende... dan gaan we weer
IV Dit is zo'n uitstapje geweest zie ik hè?
MS Ja dit was op Nunspeet, daar hadden we woonwagens, en daar zaten we gezellig bij elkaar..
IV Daar zit u ook gezellig bij elkaar..
MS Hier ook.. en ergens dansen we de ...
IV Ja slaat u maar om, dat weet ik ... Nee de andere... Daar, kijk eens aan
MS (slaat pagina om) Dus hier staan we ook nog een beetje toertjes uit te halen om ...
IV Bent u dat? Met Joop?
MS (wijst) Nee dat is Joop en (wijst) dat is Jan

IV Is dat Joop, met die pijp?
MS Nee dat is niet Joop sorry.. dat is (...)
IV Herman? Max?
MS Nee dat is Max, Max Windmuller ja

00:03:45

[image: 03:03:27.00]

IV Max Windmuller
MS Kijk maar naar zijn kale hoofd en dat heeft hij daar ook
IV Ja.
MS Dat had hij al heel vroeg
IV En die meneer met die bril, die jongen
MS Ja, ik ben zijn naam even kwijt... ik kom niet op zijn naam..
IV En daar staat u, daar boven in de hoek? Daar staat u te dansen lijkt het?
MS Ja hier staan we de hor, zo heet het he, horror, de hora te dansen
IV Ja. En dat ... daar zit u te eten, met de groep, maar dat is allemaal tijdens het uitstapje hè?
MS Ja. Wij werden door de burens van dat terrein een beetje op de hoogte gehouden dat als er onraad was dan moesten we meteen verdwijnen maar dat was toen gevaarlijk gewoon. Dat was nog in de bezetting hè.
IV Ja. Wie is dat jongetje?

00:04:44

[image: 03:04:24.04]

MS Ik weet het niet, ik heb het aldoor tussen de foto's gehad, want ik denk dat moet iemand wezen die hierbij hoort, maar ik weet het niet, maar hem er toch maar ingeplakt.
IV Goed. Houdt u nog even de volgende op
MS (bladert) Kijk hier staan we weer met en balk flink te doen, ook daar...
IV En wie is dat met die balk?
MS Ja onder andere (...) Max staat er en ik sta er ook hier .. of hier...
IV Wacht even zo kunnen we het niet zien. Zo (verplaatst fotoalbum), zegt u het maar, ik wijs het aan. Dat bent u en dat is Max hè?
MS Ja.
IV En daarnaast, daar zit een papiertje? Daar staat op: "*Sonderausweis*". Wat betekende dat?
MS Ja dat weet ik ook niet meer precies.
IV Het is van Westerbork.
MS O staat erop van Westerbork?
IV Dat staat erop. Ik weet niet of we het kunnen zien?

00:05:46

[image: 03:05:23.04]

MS O dan was het een toegangsbewijs tot Westerbork.
IV Ja het was een bewijs dat je eruit kan, dat staat erop.
MS (onverstaanbaar) O
IV Dat kregen die mensen waarschijnlijk mee. Daar gaan we het zo over hebben.

MS Ja. ... (wijst) en dat is... daar staan ze ons allemaal op de gevangentoren toen we voor de eerste keer met de hele groep naar Israël kwamen.
IV Juist en daarboven die trein?
MS Oja, dat is hem, dat is Pinkhof, Menachem ..
IV Houdt hem goed vast, dat is belangrijk..
(onverstaanbaar op achtergrond)
IV Ja en dat is Menachem Pinkof?
MS Ja
IV En wat deed hij daar op die trein?
MS Dat weet ik niet, ik heb die foto gekregen en...
IV Ja
MS Die moet hier (...)
IV Zo hebben we genoeg...
MS Ik denk dat hij toen al in de oorlog, dus in een ondergedoken periode, zo verkleed was.

00:06:50

[image: 03:06:24.22]

IV Ja
MS En dit is de omvas (?) van de groep
IV Ja dit is verder allemaal in Israël hè?
MS Ja.
(onverstaanbaar op achtergrond)
MS (toont nieuwe pagina fotoalbum)
IV Dit is de ontvangst van de autoriteiten in Israël?
MS Ja
IV Is dat bij Yad Vashem? Of weet u dat niet?
MS Nou onder andere, maar die zijn anders, die foto's.
IV Ja.
MS En die staan hier ook. Moet ik nog doorgaan?
IV Nou ga nog ééntje door en dan hebben we het een beetje gezien...
(inzoomen op foto's)
IV Daar staat, daar helemaal, staat weer een foto van een groep, is dat dezelfde groep op een oudere leeftijd?

00:07:51

[image: 03:07:23.08]

MS Nee, nee, die groep is helemaal uit elkaar gevallen en die zijn naar Frankrijk gegaan en daar is al ... nee daar zijn we enkel weer teruggekomen als het ware, maar de groep zelf niet. Nee toen waren we op tournee in Israël hè.
IV Ja. Dit was de tournee in Israël waar U met de andere mensen was.
MS Dit is Yad Vashem, die grote zaal
IV Dan gaan we die nog even omdraaien. Dat is belangrijk. Dat is waar de onderscheidingen worden uitgereikt. Yad Vashem.
IV Zo.. Nou dan laten we de foto's weer even.
(interviewer legt album weg)
IV Zo.

00:08:51

[image: 03:08:21.01]

IV Zo. Nu hebben we dat *Sonderausweis* gezien. Wat daar op staat is dat degene die dat heeft, die heeft het recht om het kamp te verlaten om te gaan werken.. En daar staat de handtekening van de kampcommandant onder... Kunt u ons daar wat meer over vertellen?

MS Nou eigenlijk heel weinig, net wat u vertelt, wat u zegt, dat is eigenlijk te vertellen. Ze mochten dus het kamp uit en Westerbork had een veel groter terrein en daar moest gewerkt worden, in de landbouw of eventueel andere dingen... Maar dan waren ze uit het gezicht hè..., dus dan moest er een beetje controle gehouden worden, dus als er hier en daar gecontroleerd werd, dan moest degene die zo'n kaartje had dat laten zien.

00:09:58

[image: 03:09:25.02]

MS Maar verder weten wij er eigenlijk heel weinig van

IV Maar u hebt met Westerbork te maken gehad?

MS Ja maar toch in zekere zin weer aan de buitenkant hè.

IV Ja maar wat gebeurde er? Hoe kreeg u daarmee te maken?

MS Nou die Koert Walter die was machinist op het treintje, zogenaamd als machinist, kon hij met het treintje het kamp uitrijden en over het terrein naar het Oranjekanaal. Het Oranjekanaal dat was een grensplaats eigenlijk van het Westerbork terrein, en daar werden ook schepen naartoe gestuurd met goederen of wat dan ook en zodoende kon hij dat ophalen met het treintje.. Maar wij hebben toen bedacht om met de fiets, via de trein en dan met de fiets langs het kanaal daar naartoe te rijden, met een reservefiets, vaak nog ook en dan konden we iemand ophalen en die kon dan op de fiets met ons mee terug rijden.

00:11:00

[image: 03:10:24.14]

IV Ja en hoe kwam dat, dat jullie daar naartoe gingen?

MS Nou we kregen, we hadden natuurlijk langs allerlei wegen wel wat contacten met degenen die in dat kamp zaten en dan werd dat geregeld dat we een of andere knaap of vrouw eruit wilde en dan stonden wij die op een bepaalde tijd op te wachten en eindelijk kwamen ze dan, want het ging allemaal niet zo makkelijk hoor en dan brachten we ze of naar iemand in de buurt waar we overnachten konden of we brachten ze direct naar het station en dan ging het verder. Één keer is het zo gegaan, dat vergeet ik mijn leven niet, dat was een meisje, dat ging het kamp uit, en ze ging met mij mee naar het adres waar we zouden slapen, want het was al laat geworden.

00:12:05

[image: 03:11:27.02]

MS Maar die vrouw, dat echtpaar, die kon ons niet ontvangen, want ze zat al vol. Toen moesten we in het kippenhok, die nacht, en het was wel op mijn verjaardag.. Dus mijn verjaardagsnacht, met haar, heel dicht tegen elkaar aan, want we hadden het steenkoud, want ik was in maart jarig dus het was koud 's nachts, zo moesten we de nacht doorbrengen. En de volgende nacht konden we weer teruggaan naar het station. En het is allemaal goed afgelopen (lacht)

IV Ja. Is er wel eens iemand verraden?

MS Eigenlijk weinig, ja.
IV Behalve Joop..
MS Ja, maar die is aan de grens, op weg naar het station ofzo, is hij gepakt hè. Dat wel ja.
Hij had ook geen goede weg.

00:13:00

[image: 03:12:19.18]

MS want het was een tamelijk lang pad langs de bossen, open en bloot en zo moest je helemaal lopen, tot je weer op het Nederlandse terrein kwam en dat liep teveel in de gaten, en dat bleek wel. Hij is toen gepakt ja...

IV En direct? Of gewoon door een patrouille of weet u daar iets van?

MS Nee, ik weet het niet, later hoorden we het, dat hij gepakt was. Nou en dan heb je fantasie genoeg om te weten hoe het gegaan is eigenlijk. Maar daar praat je verder maar niet meer over. Maar het was wel heel naar.

IV Ja, en hij is meteen gefusilleerd Of heeft hij nog een tijdje gevangen gezeten?

MS Nee hij heeft een tijdje gevangen gezeten en Jan Smit die heeft nog heel veel pogingen gedaan om hem vrij te krijgen. Langs allerlei wegen maar het is helaas niet gelukt, nee.

00:14:00

[image: 03:13:17.13]

IV Waar zat hij in de gevangenis, weet u dat?

MS Ik geloof in Breda, ja ik geloof in Breda

IV Weet u nog welke, of een Duitse officier daar de baas was?

MS Nee dat weet ik niet. Nee want die contacten had je eigenlijk niet hè, dat was allemaal, we hielden afstand maar we wisten het niet, of althans het is niet bekend geworden. Ik heb het niet...

IV Hoe vaak heeft u iemand uit Westerbork gehaald?

MS Nou we kunnen beter zeggen: we. Ik niet, altijd, maar de groep altijd. Ja... ik schat toch wel een vijf / zes keer dat het gebeurt, ik ben er twee keer bij geweest, dus ik denk wel dat het wel meer dan zes keer geweest is.

00:15:00

[image: 03:14:14.23]

IV En die ene keer dan was dat meisje?

MS Ja

IV waarmee u in het kippenhok heeft geslapen?

MS Ja

IV En was dat in de winter?

MS In maart

IV In maart

MS Maar het kan erg koud zijn in maart, dat merken we nu wel, dus het was koud 's nachts, in een kippenhok... het was koud....

IV Uw vrouw, wist zij alles van wat u deed?

MS Ja, ze was in behoorlijke mate ook actief, vooral met bonkaarten brengen naar mensen die ondergedoken waren. En ze wist natuurlijk waar ik naartoe was.

IV Woonde zij ook in Amsterdam?

MS We woonden toen al in Amsterdam ja, in de Helmerstraat, de Tweede Helmerstraat.
IV 1 hoog, 2 hoog?

00:16:00

[image: 03:15:13.00]

IV Of op de begane grond?

MS Nou 2 hoog. We hadden de helft van een huis van iemand gehuurd en het liep wel eens een beetje gek in de gaten, want af en toe liepen er teveel mensen naar binnen toe

IV Ja

MS En op een keer kwamen de vader en moeder van mijn vrouw, die komen zomaar onverwachts op bezoek 's avonds, zij belden aan en we moesten ze de deur uit sturen want we hadden allerlei mensen boven, Joop en Frans en die en die en we waren druk bezig. We stonden wel te kijken..

IV Ja. Wisten zij niet wat er gebeurde?

MS Half en half misschien, ja ik denk het wel..

IV Maar u vond het niet veilig om het ze te vertellen?

MS Nee dat niet, dat zeker niet

IV U nam risico's aan de ene kant, want u heeft het de directie van de polderwerken zomaar verteld wat u deed

00:17:03

[image: 03:16:13.09]

IV ... en aan de andere kant was u heel voorzichtig, want uw schoonfamilie...

MS Nou ja, ja maar ik denk dat ik een voorgevoel heb van wat ik wel kan doen en wat ik niet kan doen. Dat klinkt een beetje arrogant, maar ik heb wel eens dingen gedaan, ik loop wel eens een kantoor binnen, ik ga gewoon naar iemand toe, ik klop aan en praat met hem, terwijl een ander denkt 'hoe kom je erbij?'

IV Heeft u veel uw intuïtie gebruikt?

MS Ja heel veel. Dat wel.

IV Zijn er wel eens momenten geweest dat u gedacht heeft 'dit is fout, we kunnen beter hier of daar wegwezen' of 'we kunnen het contact beter niet maken'?

MS Nou ja, dat kwam natuurlijk wel eens voor, maar om die (...?) nou weer weg te doen, je was al blij dat je contacten had bijvoorbeeld.

00:18:02

[image: 03:17:10.04]

MS En om het dan weer overboord te gooien.. maar we namen natuurlijk wel eens risico, dat kon niet anders hè.. Dat moest wel..

IV En kunt u iets meer vertellen over Westerbork? Over wat u meemaakte met het treintje. U spreekt over een man, die was daar machinist, was hij machinist van het treintje?

MS Nou ja, ze hadden hem erop gezet hè, want het was ook een Joodse onderdui... iemand die daar naartoe gestuurd was.

IV Ja, een gedetineerde

MS Ja, maar het was natuurlijk wel erg prettig en makkelijk voor ons, want dan hadden we contacten en dan namen we wel eens mensen mee met het treintje, of papieren ook wel.

IV Ja. En u noemde net een naam, Pink... of zoiets.

MS Pinkof...

IV Pinkof.

00:19:00

[image: 03:18:05.18]

MS Ja

IV Menachem Pinkof?

MS Ja, Menachem Pinkof, ja.

IV Daar hebt u een foto van.

MS Ja

IV Wie was dat? Wat deed hij?

MS Nou dat was ook iemand die heel actief was bij het op poten zetten, de ontsnapping van de kinderen in Loosdrecht, daar begon hij al...

IV Aha

MS En daar heeft hij ook heel veel werk gedaan, want het was de verloofde van Mirjam Pinkof en haar eigen naam is Mirjam Waterman, en Waterman dat was de familie die op dat terrein woonden, hè. Dus... maar verder heb ik in de oorlog, in die periode toch weinig contacten met hem gehad.. hoe dat nu eigenlijk liep dat weet ik niet, maar je had met de een meer contact dan met de ander..

00:20:02

[image: 03:19:05.00]

IV Hij werkte constant in de illegaliteit in Nederland of is hij vrij vroeg in Brussel of in Frankrijk gaan zitten om mensen op te vangen?

MS Um, die Menachem?

IV Ja

MS Nou dat weet ik eigenlijk niet... hij is wel veel in Frankrijk ook geweest.. dat wel. Maar daar had je verder geen, ik zou haast zeggen geen interesse in, want 'laat hun dat zo maar doen' en ik doe dit weer en ik hoor het wel weer en ze komen je helpen of wat ook, of je krijgt papieren van ze, maar je bemoeit je niet zoveel met elkaar, als het niet nodig is, dat bedoel ik...

IV Nee. Het.. Dus.. Maar u hebt hem wel ontmoet?

MS Ja maar toch niet zoveel, ik had niet zoveel contact met hem nee..

IV Jullie gingen op een uitje, een keer, naar Nunspeet..

MS Ja

IV En wanneer was dat, weet u dat nog?

00:21:02

[image: 03:20:02.20]

MS Ja, dat was ook in 43, maar precies de datum weet ik niet.. En we moesten eventjes bij elkaar komen zo, we hadden er zin in om echt een beetje rustig met elkaar te kletsen enzo en in de vrije natuur.. en we hadden daar een camping en daar konden we dus echt op vakantie. En dat is allemaal goed gegaan ook, ja..

IV En waren er andere mensen die u daar ontvingen, die die camping runden of...?

MS Nou die waren er wel, maar die hielden zich.., er was ook een huis bij, een woning waar de mensen die het terrein verzorgden en bewaakten enzo.. die gaven ons de verzekering

dat ze zoveel mogelijk zouden opletten dat er geen gevaar was en dat er geen Duitsers kwamen of wat dan ook..

00:22:04

[image: 03:21:02.03]

MS En dat hebben ze.. Nou ja, het is goed gegaan, ja, je moet risico lopen..

IV Weet u wie dat waren, die mensen?

MS Nu niet meer, maar ik ben een keer naar ze toegegaan, na de oorlog.. ik moest het toch eens weten, die boswachter daar enzo.. Maar ik kom er niet meer... (op) (schudt nee) nee ik kreeg geen contacten meer, het bestond niet meer, het was allemaal anders geworden..

IV Heetten die mensen misschien Bakker?

MS Wat?

IV Bakker? Heetten ze zo?

MS Ik weet het niet. Hoe kan u dat vragen?

IV Omdat er mensen verborgen hebben gezeten in de bossen bij Nunspeet..

MS Oh!

IV Wist u dat toen?

MS Nou nee, dat.. maar dat nam ik wel aan, want ze waren gekomen met ons, één... hè, dat wel.. maar ik wist niet, die bijzonderheden had ik niet nee..

IV Nee.

00:23:02

[image: 03:21:57.09]

IV De familie Waterman.. wat voor mensen waren dat?

MS Sja.. ik ben één keer bij ze geweest, maar toen waren ze ondergedoken in de bossen van Loosdrecht en niet in hun eigen huis, want dat was te gevaarlijk, die kinderen ontsnapten allemaal, die Moffen kwamen daar voor niks.. dus ze konden daar niet meer wonen.. Dus ze zijn in de buurt, in een groot bos, hadden ze een aardig woninkje.. het was een rijke familie.. maar verder weet ik er niks van..

IV U weet niet wat.. was hij bankier, of had hij een bedrijf?.

MS Nee ik zou het niet weten..Nee dat weet ik niet.. Maar dat kan Mirjam wel zeggen..

IV Ja..

MS Als u die nog een keer spreekt..

IV Ja. Zijn ze ook naar Israël gegaan?

MS Zover ik weet niet.. nee. Maar wat er ook met ze gebeurd is na de oorlog, dat weet ik ook niet, of ze nu terug zijn gegaan.. ik denk dat ze wel terug zijn gegaan ja. naar hun huis, want daar woont ook nu nog een aangetrouwde familie, die woont er ook..

00:24:08

[image: 03:23:01.04]

MS Het is een heel groot terrein, enorm groot..

IV En Pinkof.. die is met Mirjam naar Israël gegaan? na de oorlog..

MS Ja

IV Was zij ook zelf heel erg actief?

MS Ja, ze heeft heel veel gedaan om Loosdrecht te ontruimen, dus de kinderen in veiligheid te brengen, daar heeft ze veel gedaan ja..

IV Ja. Hoe komt het dat ze u erbij gehaald hebben? Bent u met een hele groep erbij gekomen of was u alleen?
MS Alleen..
IV U bent er alleen bij gehaald?
MS Ja. Hoe bedoelt u, dat ik met een hen in zee ben gaan, om dat maar zo uit te drukken?
IV Ja
MS Nou ik heb tussen, dat heb ik al verteld, ik heb een echtpaar weggebracht en daar mag niet over gepraat worden, maar men wist toch dat ik dat gedaan had (lacht)
IV Ja.

00:25:06

[image: 03:23:56.22]
MS Een week later, bij wijze van spreke, stond er een meisje bij ons voor de deur 'ik ben die en die en zou je met ons verder willen gaan?'
IV Ja
MS Zo is het gekomen.. En het kwam mij wel goed uit, want dan had ik wat te doen..
IV Ja, Was U constant daar of was u ook vaak wel thuis? Of was u altijd maar op reis?
MS Nou niet altijd natuurlijk, maar ik was wel weg en thuis en weg.. dat ging nou eenmaal zo, dat kon niet anders.. ik was wel veel weg ja..
IV En dat salarisje wat u kreeg, dat was om u in leven te houden, daar zorgde de familie Waterman voor? Of was dat weer een andere organisatie?
MS Nee.. of dat nu al direct zo gegaan is, dat weet ik niet, maar ik weet wel, op een gegeven ogenblik kwam er geld uit Londen.. door de regering..
IV Ja

00:26:01

[image: 03:24:50.02]
MS De regering, die verzorgde dat, ja..
IV Ja
MS En ik denk dat Mirjam Waterman onder andere, dat allemaal verder verzorgde.
IV En heeft u wel eens mensen opgehaald op verdachte adressen? Waar u het gevaarlijk vond?
MS Nee dat niet.. Ach.. het waren adressen waar onderduikers zaten en je nam aan dat het goed was. Men vertrouwde mij niet altijd, nou ja dat is begrijpelijk ook, als ze je niet kennen, dan wilden ze toch wel even wat meer weten.. voordat je met iemand zou meegaan, wilde je toch wel weten wie het is.. en dat was met die twee.. die Herman en Peretz.. die hebben me wel anderhalf uur aan de praat gehouden..
IV Ja. Bleef dat doorgaan?

00:27:00

[image: 03:25:46.10]
IV Dat mensen u steeds weer niet vertrouwden?
MS Nee, heel weinig.. heel weinig..
IV Uiteindelijk begonnen ze u goed te kennen..

MS Ach nee, ook niet, want ik was voor iedereen vreemd... er waren twee mensen bijvoorbeeld die zaten ondergedoken in Drenthe, waar ik nog nooit geweest was.. en ze hebben een afspraak met mij gemaakt dat ik ze daar en daar op kon halen en dan ging...
IV Wat was dan een daar? waar dan?
MS Ja.. die exacte plaatsen dat weet ik allemaal niet meer.. op het Centraal Station in Amsterdam of op de Nicolaas Witsenkade ook nog wel.. maar het was variabel..
IV U heeft het net gehad over een Gerda, die nu in Drenthe woont..
MS Ja..
IV Wie is dat?

00:28:00

[image: 03:26:43.18]

MS Nou dat was nou het adres, die Gerda en Pim Loef, die woonden daar.. En daar had hij twee jongens die mij niet vertrouwden..
IV Juist
MS En Gerda heeft stad en land afgebeeld om te vragen wie ik was en eindelijk kregen we Joop Westerweel aan de lijn en toen wisten ze dat het in orde was.. Maar ze begint er steeds weer over.. als ik haar zie.. 'dat ik je niet vertrouwde, hè!' zegt ze dan.. (lacht)
IV Ja, dat is natuurlijk ook wel, achteraf, als je weet hoeveel mensen er te vertrouwen waren, dan is het natuurlijk heel bijzonder.. (...) Westerbork.. wat voor berichten kreeg u daar uit? Uit Westerbork? Hoe de situatie daar was?

00:28:58

[image: 03:27:39.19]

MS Ja.. Over het algemeen waren de mensen natuurlijk .. ze vonden het niet gezellig daar... ze hadden een moeilijk leven, maar ze zaten in ieder geval.. voor hun doen en voor hun gedachten nog een beetje veilig daar...
IV Dat gevoel hadden ze?
MS Een beetje wel, totdat er weer een berichtje kwam dat die en die morgen of overmorgen op transport werd gesteld.. en dan ging het weer als een schok door het hele kamp heen natuurlijk. maar dat kon niet anders..
IV En wisten ze dat? Wisten ze wat er ging gebeuren?
MS Ja.. daar mocht niet over gepraat worden.. van de kampleiding enzo, maar dat werd altijd bekend, min of meer. Ja, dat wel.. Dat was een hele nare tijd, een naar kamp ook, maar het haalde het niet bij die kampen in Duitsland hoor, die waren veel erger.. Westerbork ging nog wel..

00:30:05

[image: 03:28:44.07]

IV Wist u wat er met de mensen zou gebeuren als ze gepakt werden of als ze op transport gingen?
MS Oh ja gewurgd enzo.. (...) om te praten.. natuurlijk wist je dat ja..
IV Precies?
MS Nou niet exact natuurlijk, maar toch wel dat ze een heel moeilijk leven tegemoet gingen, dat wel..
IV Maar het is niet zo dat u wist dat ze gewoon systematisch vermoord werden.. toen?

MS Nee dat is toch eigenlijk meer na de oorlog bekend geworden.. Maar die Moffen konden ruw optreden hoor.. vreselijk..
IV Ja. Wat heeft u gezien daarvan?
MS Nou eigenlijk daar niet, want we stonden helemaal aan de buitenkant van het kamp en kilometers verder was eigenlijk de kern van het kamp...

00:30:55

[image: 03:29:32.09]

MS ... maar ik heb met mijn eigen ogen in Amsterdam gezien dat er een hele groep mensen gefusilleerd werd (...) op het pleintje.. bij het begin van de Ferdinand Bolstraat.. daar is allang een monument.. dat zie ik nog zo voor me.. toevallig liep ik daar langs.. en ik werd gewoon vastgehouden, ik mocht niet verder..

IV Was dat bij het Weteringcircuit, of aan de andere kant?

MS Ja (knikt)

IV Daar.. Wat hebt u gezien? U liep er toevallig langs?

MS Ja ik liep er toevallig langs..

IV Waar was u op weg naar toe?

MS Ik was naar de Witsenkade.. dat is daar vlakbij..

IV Ja tuurlijk.

MS En toen werd ik tegengehouden.. en toen moest ik erbij staan, dat er een paar mensen gefusilleerd werden.. nou dat was wel een beroerde toestand hoor..

IV Wat voor mensen waren dat?

MS Dat weet ik niet (schudt nee)

IV U weet het niet. Daar heeft u geen beelden meer van?

MS Nee niks.. want ik weet daar niks van.

IV Maar u heeft het wel gezien?

MS Ja, dat wel ja..

00:32:02

[image: 03:30:36.02]

IV Waren dat mannen?

MS Ik dacht het wel ja, dacht het wel

IV Weet u nog hoeveel?

MS Nee.. een groepje.. maar.. je kijkt maar je ziet eigenlijk niks.. zo gaat dat door je heen..

IV Ja.. Heeft u de mensen gezien die het deden?

MS Die??

IV Die ze fusilleerden..

MS U bedoelt..?

IV De soldaten of de SS-ers..die het deden?

MS Ja die stonden te schieten..

IV Heeft u de commandant gezien die het bevel gaf?

MS Nou nee, want dat ging allemaal in zo'n vervelende waas als het ware, want dat had ik helemaal niet verwacht hè.. en ik wist het niet en ik ben er niet speciaal naar toegegaan om te kijken, want ik wist het helemaal niet.. En dan om je er tegenaan (...?) te staan, nou dat is ... (huivert) .. nooit meer..

IV Nee, dat begrijp ik..

00:33:01

[image: 03:31:32.13]

IV En u was verplicht om erbij te staan?

MS Nou toevallig liep ik er eens te kort langs, ik kwam van de tram...

IV Ja, u was op weg naar de Witsenkade [Nicolaas Witsenkade].

MS Ja.

IV Wat hebt u daarna gedaan? Bent u toch naar de Witsenkade gegaan?

MS Ach ja want ik had een afspraak.. dat loopt door.. maar ik had natuurlijk meteen te vertellen erover, nou ze wisten niet wat ze hoorden.. dat wel..

IV Ja.. Heeft u achteraf nog gehoord wie dat waren, die daar gefusilleerd zijn?

MS Nee.. Dat klinkt ook een beetje cru, maar je laat het maar over je heen gaan, want het is niet van onze groep gelukkig.. en dan laat je het maar.. dat zijn allemaal nare dingen hoor, bah..

IV Ja. Stonden er veel mensen bij u?

MS Ja voorbijgangers veel.. Ja er stonden er wel meer ja.. Die stonden zo te kijken..

IV Ja.

00:34:05

[image: 03:32:34.11]

IV Was het zo dat u, dat zij allemaal gedwongen werden.. of werd u alleen maar tegen gehouden?

MS Ja tegengehouden.. dat er geen heen en weer geloop was.. en dat er niet iemand voor hun vervelende dingen zou kunnen doen.. weet je veel.. Maar ik hoop dat ik het nooit meer meemaak..

IV Nee dat kan ik me goed voorstellen. En bent u van toen af aan niet angstiger geworden?

MS Nee..

IV Weet u nog wanneer het was?

MS Nou het was midden in de jaren 43, dat wel, maar precies weet ik het natuurlijk niet.. Maar we waren nog volop bezig enzo..

IV Ja

MS Maar je zet het maar weer van je af.. want anders dan moet je ophouden..

00:34:58

[image: 03:33:25.09]

IV Is dat helemaal zo voor u geweest, dat u eigenlijk niet nadacht bij wat u deed?

MS Nou dat kan ik eigenlijk andersom draaien; ik deed niet anders dan erover nadenken..

IV Ik bedoel meer in de zin van dat u niet nadacht over hoe ongelooflijk gevaarlijk het was wat u deed..

MS Nee dat niet.. je liep toch goed te kijken enzo of je geen Duitser tegen het lijf zou lopen ofzo.. maar verder wilde je er eigenlijk niet over denken.. ja.

IV Hebt u wel eens met de politie te maken gehad in die tijd?

MS Nee. Eigenlijk nooit..

IV U hebt nooit de politie zien optreden of..?

MS Ach die deden hun werk.

IV Wat voor werk?

MS Nou in zekere zin hun werk of ze stonden het verkeer te regelen, maar ze hielpen die Moffen met de Joden te verzamelen of wat ook..

00:36:05

[image: 03:24:29.01]

IV Hebt u dat wel eens gezien?

MS Ik heb het één keer gezien, ja...

IV Waar?

MS In de Jodenhoek.. bij de Nieuwe Herengracht..

IV Bij de Nieuwe Herengracht.. wat zag u gebeuren?

MS Nou dat.. het was heel druk, er werden allemaal mensen naar één hoek gestuurd en daar moesten ze bij elkaar blijven staan.. en toen wist ik wat er aan de hand was natuurlijk.. Ja die waren wat dat betreft heel cru hoor en heel ruw..

IV En had u de indruk dat die mensen uit huizen gehaald werden of ...

MS Ja dat kon je zien

IV Dat kon je zien?

MS Ja dat kon je zien.. Die hele gracht was afgezet, en je hoorde allemaal lawaai en geschreeuw enzo..

IV Geschreeuw vooral van de ...

MS Of van de mensen zelf of van de Duitsers, want die konden ook flink schreeuwen..

00:36:54

[image: 03:35:16.11]

IV Ja..

MS Ja die gingen tekeer..

IV En welk onderdeel van de Duitsers was dat? Was dat de Gestapo of was dat ...?

MS Ja dat weet je eigenlijk niet.. je bent geen militair dus je was verre van militair eigenlijk, of.. wat dat betreft, dat wil ik wel benadrukken, we hebben nooit geen wapens gebruikt hè.. We hadden ze niet en we gebruikten ze niet, al zouden we ze hebben..

IV Helemaal niet?

MS Nee. Nee dat heeft geen zin, want je staat tegenover een overmacht.. Je kan wel een wapen gebruiken op een stil landweggetje en dan snel weglopen of wat ook.. maar anders kan je dat niet doen.. dat heeft geen enkele zin.. en we wilden het ook niet, we waren er tegen.. nee daar was Joop Westerweels punt 1 en die hield het ook wel bij, geen geweld.

IV Dat is wel.. Maar toen u die mensen op de Herengracht opgehaald zag worden.. Toen zag u er ook politiemensen bij?

MS Ja

00:38:00

[image: 03:36:20.06]

IV En wat deden die?

MS Nou die hielpen de moffen ook met het bij elkaar drijven van de mensen enzo.. en dat er geen voorbijgangers tussendoor konden lopen.. maar die waren ook helemaal fout die agenten..

IV Ja?

MS Of ze nou helemaal fout waren weet ik niet, maar ze werkten in ieder geval mee.. want ze hadden inkomsten.. dat was hun werk..

IV Ja, ja.. Maar u hebt een agent gekend die een onderduikplek had? Die hebt u zelf gemaakt..
MS Ja, maar verder heb ik.. Ik ben toen met Frans Gerritse meegegaan en daar hebben we samen dat gevalletje gebouwd, maar het was klaar en ik ben er niet meer teruggeweest..
IV En u weet niet meer waar het is?

00:38:59

[image: 03:37:16.23]

MS Nee, op een weggetje vanaf de kant van Hilversum naar Utrecht.. dat is een smalle weg, en verder weet ik het niet nee..
IV En was het een klein huisje of een groot huis?
MS Nou nee, het was zeg maar 2 onder 1 kap, dat soort huizen.. Maar verder weet ik er niks van.
IV Ja. En die man, heeft u enig idee wat hij deed bij de politie? Of het een gewone agent was?
MS Nee daar weet ik niks van..
IV Dat weet u ook niet. En de naam weet u ook niet?
MS Nee. Nou ja, dat bestaat toch allemaal niet meer hoor. Je vindt het niet meer terug, het zo lang geleden alweer.
IV Nee dat begrijp ik. Nee. U hebt Westerbork vanuit de verte alleen maar gezien in die tijd?
MS Ja, ik ben nooit binnen geweest hoor.
IV Nooit binnen geweest...
MS Nee..

00:39:59

[image: 03:38:13.15]

IV Wist u wie daar.. Hoorde u van de mensen die u eruit haalde, wie daar de scepter zwaaide, in Westerbork?
MS Nou ja, niet persoonlijk enzo en niet van namen en rangen enzo dat weet ik niet, maar de Duitsers.
IV Maar namen wist u niet.
MS Nee dat wist ik niet.
IV Dat meisje bijvoorbeeld dat u daar weggehaald heeft, vertelde zij iets over Westerbork?
MS Nou heel weinig want het was een vervelende situatie, het was koud, je kon niet naar huis, naar Amsterdam, we moesten daar in dat kippenhokkie blijven, het was 's morgens vroeg en dan gaan we naar een stationnetje toe, dus we hadden eigenlijk heel weinig te bespreken.. Later is ze getrouwd met ene Joela? Joela Reitlinger..
IV Joela Reitlinger.
MS Joela Reitlinger ja.. maar die was zo zijdelings een beetje betrokken bij vrienden van ons.. dat wel.

00:41:07

[image: 03:39:19.03]

IV Ja

MS Maar verder.. ik heb ze nooit meer gezien na die tijd..
IV Weet u ook niet waar ze naartoe gegaan zijn..
MS Nou ze zijn in de buurt van Amsterdam - Zuid gaan wonen... maar ik heb wel later gehoord dat Joela overleden was enzo... Ja dat is ook zo en toen ben ik nog naar ze toe gegaan, naar die vrouw, om te vragen wat ik kon doen voor ze ofzo.. Maar nee ik heb me wel... afgelopen..
IV Ja, maar dat was veel later na de oorlog
MS Ja..
IV Hoe is het.. Was het op een gegeven moment klaar, waren alle mensen uiteindelijk weg uit Loosdrecht? Ik bedoel.. waren die ook allemaal de grens over?
MS Nou niet allemaal de grens over.. er zijn er veel ook ondergedoken gebleven totdat..
IV Ja, ja.

00:42:01

[image: 03:40:11.00]

MS ... was het niet 44 dat (...) ze weer tevoorschijn konden komen? nee... dat was daarna.. nee het einde van de oorlog dat was '44? Ja..
IV Nou het was 45, was het einde van de oorlog, maar in het zuiden van het land waren ze al eerder bevrijd, in '44
MS Ja daar waren ze al eerder bevrijd, maar ja dat weet je natuurlijk niks van, want je had toch geen verbindingen meer, geen telefoon en geen treinen reden er.. dus die zijn geleidelijk aan weer boven water gekomen..
IV De Hongerwinter, was u toen nog volop actief?
MS Nou..
IV Dus in 44, januari 44?
MS Heel weinig in zeker zin, want je kon niks doen, je kon niet reizen.. dus je had geen vervoer meer, je kon niet veel meer doen. Dus de mensen die ondergedoken waren die werden zoveel mogelijk van bonkaarten voorzien en dat was alles.
IV Ja.

00:43:04.

[image: 03:41:11.16]

MS Meer kon je niet meer doen..
IV En toen bleef u gewoon thuis..?
MS Ja..
IV Dus wanneer is eigenlijk een beetje de laatste datum geweest dat u nog wat voor de groep gedaan heeft? Heeft u daar, kan u daar wat..?
MS Moeilijk hoor.. moeilijk..
IV Ja weet ik, maar ik ga u een beetje helpen.. In 44, in juli 44 was de inval in Normandië, de invasie, toen is er dus tot aan de winter is er, hoorde je neem ik aan af en toe berichten van het front..?
MS Ja..
IV Bent u in die tijd actief geweest? Dus na de inval tot aan winter 44/45?
MS Nou eigenlijk niet nee..

00:44:03

[image: 03:42:08.16]

- MS nee, we hadden nog wel contacten met elkaar, maar je voelt al aankomen dat het afgelopen was he, dat je normaal moest gaan leven zoveel mogelijk..
- IV En de meeste mensen waren toen ondergebracht? Die waren (...?)
- MS Ja er waren geen.. niemand zwierf nog rond, nee dat zeker niet..
- IV Nee. En Joop was toen al dood?
- MS Ja Joop was dood.. ja.
- IV En Bouke, waar heeft die gezeten? Want die heeft gevangen gezeten, ook in Breda gezeten begreep ik?
- MS Ja die heeft ook gevangen gezeten... maar die is op één of andere manier vrijgekomen.. of is hij nu..? Want hij is later, na de oorlog, nog verschillende keren op bijeenkomsten geweest dat we bij elkaar waren, één keer in Loosdrecht enzo.. dat wel..
- IV Ja.. maar waar hij gezeten heeft in die tijd dat hij gevangen was dat weet u niet?
- MS Nee..

00:45:00

[image: 03:43:02.21]

- MS Nee daar weet ik niks van eigenlijk.. nee daar is niet zoveel meer te vertellen..
- IV Nee. Het contact hield op een gegeven moment op..?
- MS Ja
- IV En toen heeft u gewoon uw leven met uw vrouw geleefd?
- MS Ja we zijn weer tot de orde van de dag getrokken..
- IV ..en gewacht tot de bevrijding?
- MS Inderdaad..
- IV En in die tussentijd heeft u nog iets meegemaakt waarvan u zegt, 'nou dat is..!..?'
- MS Nee... nee ik zou het eigenlijk niet weten.. geen bijzondere dingen meer nee..
- IV Heeft u redelijk rustig geleefd het laatste jaar, half jaar?
- MS Ja.. dat hebben we zo gedaan natuurlijk en toen de oorlog afgelopen was toen konden we weer aan het werk gaan..
- IV Ja. En dat deed u onmiddellijk in ...?

00:46:01

[image: 03:44:01.02]

- MS Nou ja, zo gauw mogelijk hè..
- IV Hoelang heeft dat geduurd?
- MS (hoest) Ja die start..?
- IV Ja, hoe heeft u het beleefd dat de Canadezen kwamen? Kunt u zich dat nog herinneren?
- MS Ja, maar dat is eigenlijk een beetje voorbij gegaan, voor mij althans. Ik ben niet speciaal gaan kijken of ze binnentrokken ofzo, dat niet.. Niet dat ik ze.. ik respecteerde dat wel natuurlijk, maar goed ze kwamen vanzelf naar je toe, uit de radio, werd je op de hoogte gesteld, en de kranten die kwamen ook weer uit.. En verder geleidelijk aan, is het rustig geworden..
- IV Ja..

00:46:58

[image: 03:44:56.08]

IV Dus de 5 mei was niet voor u een specifiek hele bijzondere datum ofzo?
MS Ach in zekere zin niet nee.. ook al omdat, en daar kon ik niet zo goed tegen..., omdat die Prins Bernard enzovoort erbij getrokken werd.. dus erbij kwam..
IV Daar kon u niet tegen?
MS Daar kon ik niet tegen nee..
IV Waarom niet?
MS Nou ja, sorry hoor, ik vind dat niet zo'n geweldig figuur..
IV Vond u dat toen ook al?
MS Ja.. Maar goed, dat is mijn persoonlijke mening..
IV Ja, maar daar heeft u recht op.. Het is belangrijk om te weten hoe mensen tegen grote figuren aankeken..
MS Ja dat.. is wel zo ja.. maar ik heb ook nooit een verzetskruis gevraagd of wat ook.. Dat moest je vragen..
IV Moest je dat vragen?
MS Ja dat moest je aanvragen, ik denk 'nee dat ga ik toch niet vragen!'..
IV Nee.. En dan zou u het van hem krijgen? Hij reikte het uit?
MS Ja.. (lacht)

00:48:00

[image: 03:45:55.21]

IV En daar had u geen behoefte aan?
MS Nee daar had ik geen zin in?
IV Wat had u op hem tegen? Waarom stond hij U tegen?
MS Nou het was het figuur die niet zo aansprak, hij heeft tamelijk veel in de oorlog, in Engeland, tamelijk veel gelosbold om het maar zo uit te drukken..
IV Wist u dat toen al?
MS Daar werd over gesproken ja, dat wel.. maar het was voornamelijk dat het een Duitser was..
IV Ja?
MS Ja en ik had daar een beetje moeite mee..
IV Was dat toen hij met Juliana trouwde in '37, was dat gevoel onder u en bij u en onder uw vrienden toen ook al zo?
MS Ja behoorlijk hoor, dat wel..
IV Men vond hem niet sympathiek?
MS Nee.. we vonden hem niet sympathiek..
IV En had dat ook iets te maken met de opkomst van de Nazi's?

00:48:58

[image: 03:46:51.19]

MS (maakt gebaar, 'weet niet') .. Dat zal wel want in de jaren ervoor dus, voor de oorlog, kwamen er al veel geruchten los hoor..
IV Ja?
MS Zeker.. Ja hoe ze in Duitsland tekeer gingen af en toe.. nou..
IV Ja.
MS Dus .. en hij heeft zelf ook nog eventjes in een verkeerde hoek gezeten hoor..
IV Ja maar wist u dat toen?
MS Nee dat wist ik toen niet nee.. (lacht) .. achteraf..

IV Ja.. Dat is een.. en U hebt kinderen gehad met uw vrouw?
MS Ja
IV .. en wanneer zijn die geboren?
MS Een is in oktober geboren.. 45..
IV In oktober 45? meteen daarna? U heeft bijna.. U zou kunnen zeggen.... u heeft het gevierd, maar die viering is eerder geweest, als we het uitrekenen.. (lacht)
MS Ja..

00:50:01

[image: 03:47:51.11]

MS Maar het is geen feest gebleven..
IV Nee?
MS Nou ja, dan moet je een beetje persoonlijke...
IV Nee dat hoeft helemaal niet...
MS Nou ja in zekere zin persoonlijk ... dan ga je over die zoon praten..
IV Ja
MS En die zoon die was zo.. die is ondergedoken bij zijn vrouw waarvan hij gescheiden is, nou dat zegt toch wel wat he..
IV Ja..
MS Even nadenken hè, maar (lacht)
IV Ja
MS Nou maar het is echt een oorlogskind.. hij was tamelijk groot, lang, maar hij woog maar amper zoveel pond.. dat wat kon.. want ik had, ik was toen ordonance da's waar ook ja, ik had een motortje.. direct na de oorlog
IV Ja?
MS Ja en toen kon ik de dokter nog halen, midden in de nacht kon ik de dokter nog halen, achterop de motor.. (lacht)
IV Hoe bent u ordonance geworden?
MS Ja dat zit ik eigenlijk ook al te denken... hoe..

00:51:01

[image: 03:48:49.21]

MS hoe dat nu.. van wie en van wat.. ik weet het niet meer, maar..
IV Is dat uitgegaan van de groep waarmee u samenwerkte?
MS Dat moest haast wel natuurlijk want, maar ik weet er eigenlijk niet zoveel van..
IV U weet het niet meer.
MS Nee, het is allemaal zo in een allemaal gebeurd.
IV En wanneer begon dat? Dat u ordonance was?
MS Nou direct na de oorlog hè, toen er een beetje nog motoren kwamen enzo.. maar waarvoor was ik eigenlijk ordonance ? Het zou ook kunnen dat ik papieren had om op die motor te mogen rijden als ordonance.. dat zal het geweest zijn..
IV En voor wie deed u dat werk?
MS Dat weet ik niet.
IV Voor de Canadezen of voor de Nederlanders?
MS Nee.. ik zou het niet weten, ik zou het niet weten.. maar ik had een motor..
IV Wat is ordonance?

MS Nou ordonance is een soort koerier, die overal naartoe gaat en brieven naar daar en daar... wel een bepaalde dienst, dat wel.

00:52:03

[image: 03:49:48.22]

IV Maar het is een militaire functie?

MS Ja, maar zo werd het uitgedrukt op je bewijs dat je met een motor mocht rijden, want het was direct naar de oorlog hè..

IV En wat voor dingen bracht u dan weg op die motor?

MS niks.. dat is het hem juist, ik denk dat ik die papieren allemaal vervalst had gekregen van Frans of wat dan ook.. maar hoe ik daar nou aan gekomen ben precies en waarom.. ik weet het niet.

IV U weet ook niet meer waarom u op die motor rondreed?

MS Nee, maar in ieder geval in oktober toen hij geboren werd toen had ik die motor..

IV Ja.

MS Misschien hebben we het een beetje zo opgebouwd om met die motor te kunnen rijden.. dat zou ook kunnen.. want er was haast geen benzine enzo.. dus het zal wel een reden gehad hebben, maar dat weet ik niet meer.

IV Wat is het eerste.. toen had u uw eerste zoon.

MS Ja

IV Wat is het eerste werk dat u daarna gedaan heeft?

00:53:00

[image: 03:50:43.14]

MS (...) Nou mijn broer die was zomaar in de kunstnijverheid gedoken als het ware door keramiekkralen te maken.. (wijst naar plaats in kamer)

IV Dat is uw broer Theo?

MS Ja, nee Charles.

IV Charles.

MS Ja Charles.. die pot naast dat beest wat er op de vensterbank staat, die zit vol met kralen.. en die heeft hij... heel vakkundig heeft hij een apparaat gemaakt om kralen te maken zo.. (duidt aan) met gaatje en al.., maar hij was geen zakenman, hij kon er niet aan verdienen.. En Theo die was ook schilder-achtig enzo.. Maar ik had een ateliertje in de Utrechtsedwarsstraat..

00:53:52

[image: 03:51:34.00]

MS ...Maar Theo die had geen onderkomen en mijn oudste zoon die was getrouwd onderhand maar die had nog geen huis.. Nou toen heb ik ze dat ateliertje maar gegeven in de Utrechtsestraat, dat heb ik een beetje veranderd voor ze..

IV Maar dat was veel later, in de jaren 60? Of hoe..?

MS Nee.. nou ja hoe laat was dat dan..?? Nou ja, 60, 55, 45..

IV Ja.. En die kralen, die keramiekkralen, die heeft u verkocht, dat is uw werk geworden?

MS Nou daar ben ik wel mee begonnen ja, en later zijn het sieraden geworden, ringen enzo en armbanden.

IV En wat deed u, ging u langs de deur of ging u naar handelaren?

MS Naar de winkels.
IV Naar de winkels.
MS Ik reed door het hele land, want ik had klanten.
IV Met uw motor?
MS Nee, deftig in een auto hoor, toen hadden we al een auto... ja
IV Het is niet zo dat u die motor heeft gebruikt om de eerste, om de eerste klant te bedienen?
MS Nee die motor is er maar heel even geweest en ik zit er ook al over te denken, 'hoe kwam ik nou aan die motor?' en 'hoe kon ik daar nou mee rijden?', maar in ieder geval, het is gebeurd.

00:55:07

[image: 03:52:45.21]
IV En die auto? Wanneer heeft u die gekregen?
MS Nou ja, wanneer was dat.. dat zijn allemaal van die dingen... als ik het geweten had dan had ik het allemaal een beetje opgezocht.. dat je het zou vragen..
IV Ja.
MS Maar ja, dat is toch al 50 jaar geleden niet, dat moet wel
IV En wanneer heeft U het eerst weer contact gehad met de mensen die u gered heeft?
MS Nou dat contact is eigenlijk altijd gebleven, maar het grootste contact is ontstaan door die reis met de hele groep, met Wil en Joop, nee Joop niet, met Wil Westerweel, naar Israël..
IV Met Wil Westerweel?
MS Met Wil Westerweel... ja.
IV Wie was dat?
MS Dat was de vrouw van Joop.
IV De vrouw van Joop...

00:55:59

[image: 03:53:35.24]
MS daar hebben we dus alle vrienden gezien enzo en wij zijn als familie ontvangen daar, dat wel.. en dat is zo gebleven, dat is altijd zo gebleven ja..
IV Hadden Joop en Wil nog kinderen?
MS Ja, hij had twee zoons en in ieder geval een dochter, want 1 dochter woont er in Israël.. dat is waar. En twee zoons die wonen in.. bij Amersfoort.. en nog niet zo heel lang geleden is de oudste zoon overleden, ja dat weet ik wel.. En Bart die leeft nog.. ja Bas, nee Bart.. En die heeft ook nog een kleinzoon en die is nog actief bij de televisie.. ja..
IV Aha
MS Ja die verzorgt verschillende programma's enzo, bij de televisie..
IV Kijk.

00:56:59

[image: 03:54:33.05]
IV Ja dat is wel zo'n beetje.. U heeft maar één zoon gehad?
MS Twee
IV Twee
MS Ja

IV En uw andere zoon, gaat dat goed?
MS Nou ja die is ook eigenlijk een beetje een oorlogskind, maar ja later, hij is anderhalf jaar later geboren. Maar ze hebben wel een beetje wat van hun vader en van mijn vader hoor, want ze hebben allebei een hele goede opleiding gekregen en spreken hun talen, en die ene die zit alleen maar met jachten te bouwen..
IV Oh die is botenbouwer?
MS Ja, die is botenbouwer.. (lacht)
IV Maar een hobby-botenbouwer?
MS Nou in zekere zin ja, maar hij dan bouwt hij weer.. een van zijn grote boten was 13 meter, zo'n jacht..
IV Zo..
MS Heeft hij zelf gebouwd hoor.. En ik heb hem wel geholpen..
IV Maar hij moet toch geld verdienen om dat ...?
MS Ja ... met hoe noem je dat.. kunst en vliegwerk is dat.. maar wel op een goede manier hoor... ja dat wel..

00:58:04

[image: 03:55:35.09]

IV Oh.. (...?) Is een .. Uw zonen zijn een beetje vrijbuiters geworden?
MS Ja.. zeker.
IV Denkt u dat dat iets te maken heeft met uw.. eigenlijk ook uw... rebelse...?
MS Ja, ik denk het wel. De oudste wel in ieder geval...die is nu 58, zal die zijn, ik weet het niet precies meer, nou hij is in 45 geboren dus..., maar die rookt zich kapot en die drinkt zich kapot en hij is advocaat en dat is hij niet.. daar speelt hij voor enzo... maar ja.. dat.. daar ontkom je toch niet aan dat soort dingen.
IV Ja.
MS Maar ik vind het zo oenig dat je daar zoveel narigheid van kan krijgen en dat je er niet geholpen door kan worden.. hij kan er niet door geholpen worden...

00:59:01

[image: 03:56:30.12]

MS ...Als degene waar het omgaat niet meewerkt, dan is het afgelopen.. Ik heb de stichting al verschillende keren opgepord daarvoor, maar nee, hij wil niet, nou ja..
IV Ja dat is jammer
MS Maar ondertussen heb ik wel drie winkels voor hem opgezet.
IV Kijk eens aan.
MS En een huisje van 700 000 gulden toen in Badhoevedorp.. failliet.. allemaal failliet hoor weer.
IV Nou ja, maar..
MS Ach laten we maar ophouden
IV Je hebt een enorme hoop gedaan..
MS Ik moest wel hè, daar ben je toch voor.
IV voor heel veel mensen
MS Wat?
IV En voor heel veel mensen.
MS Ja dat ook, maar ja dat was wat anders...
IV en het is toch heel goed afgelopen.

MS Ja dat wel.
IV En ik dank je bijzonder voor dit gesprek
MS Ik zal maar op de gewone manier zeggen: 'graag gedaan' (lacht)

01:00:02
[image: 03:57:28.15]

01:00:13
[image: 03:57:39.00]

EINDE